

פרשת בראשית

א:ה-א:ח

The
Chumash Shiur

מראה מקומות

download our app!

Lakewood
DafYomi.com

א א בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ: ב והארץ היתה תהו ובהו וחשך על-פני תהום ורוח אלהים מרחפת על-פני המים: ג ויאמר אלהים יהי-אור ויהי-אור: ד וירא אלהים את-האור כי-טוב

א בְּרֵאשִׁית בְּרָא יי ית שְׁמַיָא ויָת ארְעָא: ב וְאַרְעָא הָיְתָה צְרִידָא וְיִרְקֵנָא וְחִשׁוּכָא (בני"א נוסף פריש) על אפי תהומא ורוחא מן קדם יי מְנַשְׁבָּא על אפי מַיָּא: ג וַיֹּאמֶר יי יהי נְהוּרָא וְהָיָה נְהוּרָא: ד וַיַּרְא יי ית נְהוּרָא אַרְי טַב °ב/ רבתי

רש"י

שמקצרים לשונם וממעטים תיבה אחת, כמו פי לא סגור דלתי צטני (איוב ג ט), ולא פירש מי הסוגר, וכמו ישא את חיל דקפצק (ישעיה ח ד), ולא פירש מי ישאנו, וכמו אס יחרוש צפצקרים (עמוס ו יב), ולא פירש אס יחרוש אדם בצקרים, וכמו מגיד מראשית חתרת (ישעיה מו י), ולא פירש מגיד מראשית דבר אחרית דבר. אס כן תמה על עזמך שהרי המים קדמו, שהרי כתוב (פסוק ג) ורוח אלהים מרחפת על פני המים ועדיין לא גילה המקרא (בסידור הקודמים והמאחרים כלום) בריאת המים מתי היתה, הא למדת שקדמו המים לארץ. ועוד שהשמים מאש ומים נבראו. על כרחך לא לימד המקרא צקדר המוקדמים והמאחרים כלום: **ברא אלהים.** ולא נאמר נרא ה"י, שנחמלה עלה במחשבה לנבראתו במדת הדין, ראה שאין העולם מתקיים, הקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין, היינו דכתיב (לפסוק ד) פְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם (וראה צ"ל י"ב ע"ו): **ג** תהו ובהו. תהו לשון תמה ושמונון, שאדם תוהה ומשתומם על זהו **שבה: תהו.** אֶשְׁטוּבְדִישׁוֹן צלע"ו: **בהו.** לשון ריקנות ונדוי: **על פני תהום.** על פני המים שעל הארץ: **ורוח אלהים מרחפת.** כסא הכבוד עומד באויר ומרחף על פני המים צרות פיו של הקדוש ברוך הוא ובמאמריו, כינה המרחפת על הקן. אֶקוּבְטִי"ר צלע"ו: **ד** וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל. אף צה אנו לריכין לדברי אנדסה"י. ראהו שאינו כלאי להשתמש צו רשעים

א (א) בראשית. אמר רבי יוחנן, לא היה צריך להחיל את התורה אלא מהקדש הזה לנס" (שמות יב ג) שהיא מנחה ראשונה שננטו זה ישראל, ומה טעם פתח בבראשית, משום פת מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים (מלכים ק"א ט), שאם יאמרו אומות העולם לישראל לטעים אחס שכנשתם ארצות שצעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקדוש ברוך הוא היא, הוא בראה, ונתנה לאשר ישר בעיניו, צרנונו נתנה להם וצרנונו נטלה מהם ונתנה לנו" (תנחומא ישן יא): **בראשית ברא.** אין המקרא הזה אומר אלא דרשניה, כמו שדרשוהו רבותינו וזכרונם לברכה (ב"ר א ב) בשביל התורה שנקראת ראשית דקפו (משלי ח כב), ובשביל ישראל שנקראו ראשית תְּבוּאָתָהּ (ויקרא ג א). ואס זאת לפרשו כפשוטו כן פרשהו, בראשית בריאת שמים וארץ והארץ היחה תהו ובהו ותשך ויאמר אלהים יהי אור. ולא צה המקרא להורות סדר הבריאה לומר שאלו קדמו, שאס צה להורות כן, היה לו לכתוב 'בראשונה ברא את השמים' וגו', שאין לך ראשית במקרא שאינו דבוק לתיבה שלאחריו, כמו פְּרָאשִׁית מְמַלְכַת יְהוֹיָקִם (שם כו א), ראשית מְמַלְכַתוֹ (לפסוק י), ראשית דְּגַנְךָ (דברים י"ד). אף כהן אחת אומר בראשית ברא אלהים וגו' כמו בראשית פְּרֹא, ודומה לו פְּחֶלֶת דְּצָר ה' פְּהוֹשְׁעִי (הושע א ב), כלומר, תחלת דבורו של הקדוש ברוך הוא צהשע ויאמר ה' אֶל הוֹשֵׁעַ וגו'. ואס תאמר להורות צה שאלו תחלה נבראו ופירושו בראשית הכל ברא אלו, ויש לך מקראות

שפתי חכמים הקצר

דהא קודם הושע דיבר עם כמה בניאים, אלא הכי פירושו 'תחילת' דבורו של הקדוש ברוך הוא עם הושע מה היה, 'ויאמר ה' אל הושע' וגו', וכמו שמוסב שם על ויאמר ה' כן מוסב הכא על ויאמר אלהים (מנח"י). ט. ודקשיא לך 'שאין לך ראשית במקרא שאינו דבוק' יש לומר פירושו 'בראשית הכל' והוא דבוק למלת 'הכל' (רא"ם וגו"א). י. בדבר שמעצמינו נבין שיש תיבה חסירה, והיא מובנת מצד הסברא (ד"ד). יא. ואם להורות סדר הבריאה בא, קשה למה לא מפרש נמי בריאת המים (ראה רא"ם). יב. פירושו שהיה לו לומר גם כן ה', כמו שאמר 'ביום עשות ה' אלהים' וגו' (רא"ם). יג. רצונו לומר 'ריקות' הוא לשון מקרא ו'צדו' הוא לשון ארמי, ושניהם הם לשון ריקון (מנח"י). יד. רצונו לומר דהיה לו לכתוב 'על תהום', מאי 'על פני', אלא שקאי על המים שהם על הארץ והם 'פני הארץ' (מנח"י. לבוש). טו. דקשה מפני מה נקרא כסא הכבוד 'רוח אלהים', ומתוך מפני שהיה מרחף ברוח פיו של הקדוש ברוך הוא (רא"ם). טז. כמו במלת 'בראשית', דלפי פשוטו של מקרא משמע דבתחלה היו מעורבין יחד דהא הבדילים, וזה אי אפשר דאור וחושך אינו אלא העדר וקנין, ואי אפשר חיבורם יחד בעת מן העתים

א. דהא התורה לא ניתנה לישראל אלא בשביל המצוות שיקיימו אותן, אם כן כל הני סיפורי דברים למותר הוא (מנח"י. רא"ם). ב. כי מילה וגיד הנשה לא נצטוו בהם אלא יחידים בעדם ובעד כל ישראל, וכל זמן שלא נצטוו בהם כל ישראל בכלל, אינם נחשבות מכלל מצוותיה (עפ"י רא"ם). ג. בלשון ניהווא ותירוץ הוא, והכי קאמר אלא הטעם שפתח בבראשית, הוא משום 'כח מעשיו הגיד לעמו' (רא"ם). ד. ומפני שרוב מצוות התורה תלויות בארץ, ואם אין הארץ לישראל לא יתכן אלו המצוות כלל, לפיכך הוצרך לכתוב בתורה שמן הדין בא הארץ לישראל (גו"א). ה. דלפי פשוטו משמע שבה להורות סדר הבריאה, וזה אינו כמו שפירש רש"י בסמוך 'שאין לך ראשית' וכו' (מנח"י). ו. רצונו לומר, שיהא בראשית מלה סמוכה, אוי מלת 'ברא' שהוא פֶּעַל עבר צריך אתה לעשות שם, כאילו נכתב במקום ברא 'בריאת' (רבי"ט). ז. דבראשית ברא כמו בתחילת בריאת וכו' וכאשר הארץ היתה תוהו ובוהו וחושך, אז ויאמר אלהים יהי אור' וכל הענין מוסב על ויאמר אלהים' (מנח"י עפ"י רא"ם). ח. דהתם גם כן לא יתכן לומר, שתחילת דבורו של הקדוש ברוך הוא כמה שדיבר עם שום אדם היה עם הושע,

ואַפְרָשׁ ייַּ בֵּין נְהוֹרָא וּבִין חֲשׁוּכָא: ה וַיִּקְרָא ייַּ לְנְהוֹרָא יְמָמָא וּלְחֲשׁוּכָא קְרָא לַיְלִיא וְהוּהוּ רְמֵשׁ וְהוּהוּ צִפְר יוֹמָא חָד: ו וַאֲמַר ייַּ יְהִי רְקִיעָא בְּמַצִּיעוֹת מֵיָא וְיִהְיֶה מִפְרָשׁ בֵּין מֵיָא לְמֵיָא: ז וְעֶבֶד ייַּ יֵת רְקִיעָא וְאַפְרָשׁ בֵּין מֵיָא דִּי מְלַרַע לְרְקִיעָא וּבִין מֵיָא דִּי מַעַל לְרְקִיעָא וְהוּהוּ כֵּן: ח וַיִּקְרָא ייַּ לְרְקִיעָא שְׁמַיָא וְהוּהוּ רְמֵשׁ וְהוּהוּ צִפְר יוֹם תַּנְיָן: ט וַאֲמַר ייַּ יִתְכַנְשׁוּן מֵיָא מִתַּחַת שְׁמַיָא לְאַתְר חַד וְתַתְּחוּי יִבְשָׁתָא וְהוּהוּ כֵּן: י וַיִּקְרָא ייַּ לְיִבְשָׁתָא אֶרְעָא וּלְבֵית כְּנִישׁוֹת מֵיָא קְרָא יַמְמֵי

וַיִּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ:
 ה וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וּלְחֹשֶׁךְ קְרָא לַיְלָה וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד:
 פ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רְקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם וַיְהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לַמַּיִם: ז וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־הַרְקִיעַ וַיִּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לַרְקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מַעַל לַרְקִיעַ וַיְהִי־כֵן:
 ח וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַרְקִיעַ שָׁמַיִם וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי: ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקְוּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־מָקוֹם אֶחָד וְתִרְאֶה הַיַּבֵּשָׁה וַיְהִי־כֵן:
 י וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַיַּבֵּשָׁה אֶרֶץ וּלְמַקְוֵה הַמַּיִם קְרָא יַמִּים וַיֵּרָא

רש"י

במאמרו של מלך (צ"ד ד א): (1) וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הַרְקִיעַ. (2) תַּקְנוּ עַל עַמְדוֹ וְהִיא עֲשִׂימוֹ, כְּמוֹ וַעֲשֵׂתְהוּ אֶת כְּפַרְנִיָּה (דברים כ"א יג): מַעַל לַרְקִיעַ. עַל הַרְקִיעַ לֹא נֹאמַר אֱלֹהִים מַעַל לַרְקִיעַ, לְפִי שֶׁהוּא תַלְמִיד בְּאוֹר (צ"ד ד א). וּמִפְּנֵי מַה לֹא נֹאמַר כִּי מַעַל בְּיוֹם שְׁנִי, לְפִי שֶׁלֹא הָיָה נִגְמַר מִלֵּאכֶת הַמַּיִם עַד יוֹם שְׁלִישִׁי, וְהָיָה הַתְּחִלָּה בַּיּוֹם שֵׁנִי, וְדָבַר שֶׁלֹא נִגְמַר אֵינִי בְּמִילּוּלָא וְכוּנְדוּ. וְכַשִּׁישִׁי שֶׁנִּגְמַר מִלֵּאכֶת הַמַּיִם וְהַתְּחִלָּה מִלֵּאכֶת אַחֲרָת וְגַמְרָה, כִּפְלֵי בְּיוֹם שְׁנִי פַעַמִּים (פסוקים א יג), וְאֶחָד לְגַמְרָה מִלֵּאכֶת יוֹם שֵׁנִי, וְאֶחָד לְגַמְרָה מִלֵּאכֶת הַיּוֹם (צ"ד ד א): (2) וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַרְקִיעַ שָׁמַיִם. שָׁא מֵיַסִּי (צ"ד ד א): (3) שָׁא מֵיַסִּי (מַגִּינָה יב). אֵשׁ וּמַיִם, שֶׁעֲרָבָן זֶה בְּזֶה וְעָשָׂה מֵהַם שְׁמַיִם (מַגִּינָה טז, צ"ד טז): (4) יִקְוּ הַמַּיִם. שְׁטוּחִין הֵינּוּ עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ וְהָקוּוּן בְּאֻקְיֹנוֹם, הוּא הֵיט גְּדוּל שֶׁכָּל הַיַּמִּים (צ"ד ה ב): (5) קְרָא יַמִּים. וְהֵלֵךְ יֵס אֶחָד הוּא אֵי, אֵלֶּא אֵינִי דוּמָה טַעַם דָּג הַעוֹלָה מִן הַיַּם צַעֲבו לְטַעַם דָּג

והבדילו ללדיקיס לעמד לבא (מַגִּינָה יב, צ"ד יא ב). ולפי פשוטו כך פרשה, ראהו כי טוב ואין נאה לו ולחשך שהיו משתמשים בערבוביאה, וקבע לזה תחומו ביום ולזה תחומו בלילה (ראה צ"ד ג א): (ה) יוֹם אֶחָד. לפי קדר לשון הפרשה היה לו לכתוב יוֹם ראשון כמו שכתוב בשאר הימים 'שני' 'שלישי' 'רביעי', למה כתב אחד, לפי שהיה הקדוש ברוך הוא יחיד בעולמו, שלא נבראו המלאכים עד יום שני. כך מפורש בצראשית רבה (ג ט): (ו) וַיְהִי רְקִיעַ. יִתְחַזַּק הַרְקִיעַ, שֶׁאֵף עַל פִּי שֶׁנִּבְרְאוּ שְׁמַיִם בְּיוֹם רֵאשׁוֹן, עַדִּין לְחַיִּים הָיָה, וְקָרְשׁוּ צִנִּי מַגְעַרַת הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּאֹמְרוֹ הִיא רְקִיעַ (צ"ד ג ב). וְזֶה שֶׁכְּתוּב (איוב כו יא) עַמּוּדֵי שְׁמַיִם יִרְפְּפוּ: כָּל יוֹם רֵאשׁוֹן, וְכַשִּׁי וְיִתְמַהוּ מַגְעַרְחוֹ, כֹּאֲדָם שֶׁמִּשְׁחֹמֵם וְעוֹמֵד מַגְעַרַת הַמַּאֲיִים עָלָיו (צ"ד יב א): בְּתוֹךְ הַמַּיִם. בְּאֵמְלַע הַמַּיִם, שֶׁשֶׁ הַפֶּרֶשׁ בֵּין מַיִם הַעֲלִיוֹנִים לַרְקִיעַ כְּמוֹ בֵּין הַרְקִיעַ לְמַיִם שַׁעַל הָאָרֶץ. הֵא לְמַדָּת שֶׁהֵם תְּלוּיִם

שפתי חכמים הקצר

העליונים לרקיע, כמו שיש הפרש מן הרקיע למים התחתונים שעל הארץ (מנח"י). כג. דקשה, והלא כבר נבראו השמים (רא"ם). כד. שהווא גם כן לשון תיקון (רא"ם עיי"ש). כה. בשלמא עד הנה הוה אמינא להכי לא נאמר 'כי טוב', לפי שלא נגמרה מלאכת המים, משום שלא נברא אותו דבר שהמים ינחו עליו, אבל השתא דאשמעינן שהם תלויים באויר, ונמצא שכבר נגמרה מלאכת המים קשה למה לא נאמר 'כי טוב' (נח"י). כו. רצונו לומר כיון שיש אֵם למסורת הוי כאלו נכתב שמים בש"ן שמאלית, וכל קמץ מביא אל"ף היינו שא מים (מנח"י). כז. כי המ"ם משרת בעבור שנים (רא"ם). כח. רצונו לומר דהא כל שאר ימים יניקה שלהם מים הגדול כמו שכתוב (קהל א ו) 'כל הנחלים' וגו' (מנח"י).

(רא"ם). יז. רצונו לומר במדינה זו יש אור ובמדינה זו יש חושך, או יום ולילה (ראה אמ"ש). שלא היה זמן כל אחד קבוע אלא פעם בזמן כך ופעם בזמן כך, ויהיה פירוש 'ויבדל' הבדל זמני שקבע לזה תחומו ביום והעדרו תחומו בלילה (רא"ם). יח. כיון דכתיב בחר הכי 'שני' 'שלישי', כי כן סדר המנין ראשון שני שלישי, כי על לשון 'אחד' נופל לשון שנים או שתיים שלשה וכו' (רא"ם). יט. קשה, הא כבר ברא שמים, כדכתיב לעיל (פסוק א) 'בראשית ברא אלהים את השמים' (מנח"י). כ. פירוש, שהיו רפויין (מנח"י). כא. פירוש, שהיו מתמיהין ונתחזקו (מנח"י). כב. הוכחתו מדכתיב ויהי מבדיל בין מים למים' וגו', דמילתא דפשיטא היא דכיון שהוא 'בתוך המים' שהוא מבדיל בין מים למים, אלא להכי כתיב 'בין מים למים' וגו' שהיא הפרש בין מים

אֱלֹהִים בְּרִיטוֹב: יא וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תְּדַשֵּׂא
הָאָרֶץ דְּשֵׂא עֵשֶׁב מְזִרְיעַ זְרַע עֵץ פְּרִי עֵשֶׂה
פְּרִי לְמִינוֹ אֲשֶׁר זֶרְעוֹכֶוּ עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן:
יב וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דְּשֵׂא עֵשֶׁב מְזִרְיעַ זְרַע
לְמִינֵהוּ וְעֵץ עֵשֶׂה־פְּרִי אֲשֶׁר זֶרְעוֹכֶוּ לְמִינֵהוּ
וַיֵּרֶא אֱלֹהִים בְּרִיטוֹב: יג וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר
יוֹם שְׁלִישִׁי: פ ד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֶת
בְּרִקְיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה
וַהֲיוּ לְאֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וּשְׁנָיִם: טו וַהֲיוּ לְמְאֹרֶת בְּרִקְיעַ

וַחֲזָא יי אַרְי טב: יא וַאֲמַר יי תְּדַאֲת
אַרְעָא דְתָאָה עֵשְׂבָא דְבַר זְרַעָה
מְזִרְעַ אֵילָן פִּירִין עֶבֶד פִּירִין
לְזַנְהָ דִי בַר זְרַעָה בַּה עַל אַרְעָא
וַהֲוֵה כֵן: יב וַאֲפַקַת אַרְעָא דְתָאָה
עֵשְׂבָא דְבַר זְרַעָה מְזִרְעַ לְזַנְוֵהי
וְאֵילָן עֶבֶד פִּירִין דְבַר זְרַעָה בַּה
לְזַנְוֵהי וַחֲזָא יי אַרְי טב: יג וַהֲוֵה
רְמֵשׁ וַהֲוֵה צֶפֶר יוֹם תְּלִיתַאי:
יד וַאֲמַר יי יְהוֹן נְהוֹרִין בְּרִקְיעָא
דְשָׁמַיָא לְאַפְרָשָׂא בֵּין יַמְמָא וּבֵין
לְלַיָּא וַיְהוֹן לְאֹתִין וּלְזַמְנִין
וּלְמַמְנֵי בְהוֹן יוֹמִין וּשְׁנַיִן: טו וַיְהוֹן

וַהֲיוּ לְמְאֹרֶת בְּרִקְיעַ

רש"י

ראשון נצראו וצבועי לוח עליהם להקלות צרקיע (מגיגה יב.)
וכן כל תולדות שמים וארץ נצראו מיום ראשון, וכל אחד
ואחד נקבע זיוס שנגזר עליו, הוא שכתוב (פסוק 6) וַיֵּאמֶר
לְרִבּוֹת תּוֹלְדוֹתֵיהֶם וְאֵת הַאָרֶץ לְרִבּוֹת תּוֹלְדוֹתֶיהָ (צ"ר ב יד):
יהי מארת. חסר וי"ו כתיב"ה, על של הוא יום מארה ליפול
אסכרה צמינוקוט"ט, הוא ששנינו (מסכת סופרים פ"ו ה"ה) צבועי
היו מתענים על אסכרה שלא תפול צמינוקות: לַהֲבַדִּיל
בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה. משנגזר האור הראשון, אבל
בשבעת [פ"א בשלשת] ימי בראשית שמשו האור והשך
הראשונים יחד בין זיוס בין זלילה [פ"א זה זיוס זה זלילה]:
והיו לאותות. כשהמאורות לוקין סימן רע הוא לעולם
שנאמר (וימיה יב) וַיִּמְאָתוּ הַשָּׁמַיִם אֶל תְּקוּפֹתָם, בעשותם רצון
הקדוש ברוך הוא אין אחס כריכין לדאוג מן הפורענות (סוכה
טט): וְלְמוֹעֲדִים. על שם העמיד, שעמידים ישראל
להטוות על המועדות והם נמנים למוול הלצנה"ב (צ"ר ב ו):
וְלְיָמִים. שְׁמוֹשׁ החמה חזי יום וְשְׁמוֹשׁ הלצנה חזי, הרי יום
שלס: וּשְׁנָיִם. לסוף שלש מאות ששים וחמשה ימים [פ"א

העולה מן היס צאספמיא (צ"ר ה ט) ט: (יא) תדשא הארץ
דשא עשב. לא דשא לשון עשב ולא עשב לשון דשא, ולא
היה לשון המקרא לומר 'תעשי הארץ', שמיני דשאין
מחולקין כל אחד לעצמו נקרא 'עשב פלוני', ואין לשון לְמַדְבַּר
לומר 'דשא פלוני', שלשון 'דשא' הוא לציטת הארץ כשהיא
מתמלאת צדשאים"י: תדשא הארץ. מתמלל ותמכסה
לצוש עשבים, בלשון לע"ז נקרא דשא אִירִקְדִּי"ץ כולן
בערצוביא, וכל שורש לעצמו נקרא עשב: מְזִרְיעַ זְרַע.
שיגדל צו זרעו לזרוע ממנו צמקוס אחר"ב: עֵץ פְּרִי. שיהא
טעם העץ כטעם הפרי. והיא לא עשתה כו"י אלא ותוא
הארץ עץ 'עושה' פרי (פסוק יג) ולא 'העץ פרי', לפיכך כשנתקלל
אדם על עונו נפקדה גם היא על עוניה ונתקללה"ד (וישלמי
כלאים פ"א ה"ז, צ"ר ה ט): אֲשֶׁר זֶרְעוּ בּוֹ. הן גרעיני כל פרי
שמהן האילן לומח כשנוטעין אותן"ה: (יג) וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ
וּגו'. אף על פי שלא נאמר 'למיניהו' צדשאין ציווייהן, שמעו
שנצטוו האילנות על כך ונשאו קל וחומר בעצמן, כמפורש
באגדה צמיטת חולין (ט) ט: (יד) יהי מארת וגו'. י"ו מיום

שפתי חכמים הקצר

אחר (רבטי עיי"ש). לו ומה אילנות הגדולים וענפיהם מרובים ולא
יתערבו יחד מעולם, בכל זאת יצאו למינם, אנו שקטנים ואם נהיה
מעורבים לא יהיה היכר בינינו כלל, על אחת כמה וכמה שיש לנו לצאת
למיננו (רא"ם). לו קשה לרש"י, והנה ליה למימר קודם לכן 'יהי
מאורות' ואחר כך 'והיו למאורות בריקיע' (גוי"א). לה פירוש חסר וא"ו
שרשית שהיא אחר האליף (נח"י). שהשנית שהיא וא"ו הרבוי אינה
מעלה ולא מורדת בענין זה, והסורנה בכאן לא ילפינן מינה (הוכרזן).
טו ותינוקות לאו דווקא, אלא לפי שהתינוקות הם חלושי הטבע לפיכך
הם עלולים יותר לקבל המארה משאר הנבראים (נח"י). מ. מש"ל למלך
בשר ודם שעשה סעודה לעבדיו, וכשכעס עליהם אמר לעבדו, טול פנס
מפניהם והושיבם בחושך (גמרא). מא. שמוע מינה שיש חתה באם
שילכו בדרכי הגוים, אבל בעשותכם רצון הבורא אל תחתו, כדכתיב 'כה
אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמדו ומאותות השמים אל תחתו' (מנח"י
עפ"י רא"ם). מב. שהוא מחיבור שני המאורות, שאין ללבנה מאור

ט. דבאספמיא הדגים טובים יותר (נח"י). לו דקשה לרש"י, למה
נאמר 'תדשא הארץ דשא עשב' וגו' ואין יפול הפעל 'תדשא' על 'עשב'
(מנח"י). לא. לפיכך לא היה מדרך הלשון לכתוב 'תעשיב הארץ' כללות
מיני עשבים מתחלפים, וכתב 'תדשא' שפירושו תמכסה הארץ מיני
עשבים רבים יחד בערבוכיא (רא"ם). לב. רצונו לומר 'דמזריע' הוא
לשון מפעיל להאדם, שיכול לזרוע במקום אחר (מנח"י). לג. ואין
להקשות איך יתכן לומר שהארץ חטאה, והלא אינה בעלת בחירה ורצון,
שכבר אמרו חז"ל (בב"ר י) 'אין לך עשב מלמטה שאין לו מול מלמעלה',
ואותו כח חטא ונתקלל, שהוא בעל שכל ובחירה (קצוי"מ, לבוש).
לד. והא דפירש אצל 'ארורה האדמה בעבורך' (הלן ג י) 'משל ליוצא
לתרבות רעה' וכו', דמשמע שלא בעונה נתקללה, והכא פירש בעונה
נתקללה. יש לומר דהא הוא גרמה (מנח"י עפ"י רא"ם). לה. וְלָבֵן כתיב
בעשב 'מזריע זרע' כי העשב צומח מזרע הנזרע בארץ, ובעץ כתיב 'אשר
זרעו בו' כי העץ עצמו יהפך לזרע, אם ירכיב או יטע את ענפיו במקום

ה השמים להאיר על־הארץ ויהי־כן: מו ויעש אלהים את־שני המארת הגדלים את־המאור הגדל לממשלת היום ואת־המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים: ז ויתן אתם אלהים ברקיע השמים להאיר על־הארץ: יח ולמשל ביום ובלילה ולהבדיל בין האור ובין החשך וירא אלהים כִּי־טוב: יט ויהי־ערב ויהי־בקר יום רביעי: כ ויאמר אלהים ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף על־הארץ על־פני רקיע השמים: כא ויברא אלהים את־התנינם הגדלים ואת כל־נפש החיה | הרמשת אשר שרצו המים למיניהם ואת כל־עוף כנף למיניהו וירא אלהים כִּי־טוב: כב ויברך אתם אלהים לאמר פרו ורבו ומלאו

לנהורין ברקיעא דשמיא לאנהרא על ארעא והנה כן: טו ועבד זי ית תרין נהוריא רברביא ית נהורא רבא למשלט ביממא וית נהורא זערא למשלט בליליא וית כוכביא: ז ויהב יתהון זי ברקיעא דשמיא לאנהרא על ארעא: יח ולמשלט ביממא ובלייליא ולאפרשא בין נהורא ובין חשוכא וזא זי ארי טב: יט והנה רמש והנה צפר יום רביעאי: כ ואמר זי ירחשון מיא רחש נפשא חיתא ועופא יפרח על ארעא על אפי רקיע שמיא: כא וברא זי ית תניניא רברביא וית כל נפשא חיתא דרחשא די ארתישו מיא לזניהון וית כל עופא דפרח לזנהי וזא זי ארי טב: כב וברך יתהון זי למימר פשו וסגו ומלו ית מיא ביממא

רשי"י

ותולעים, וצבירות¹¹ כגון חולד ועכבר וחומט וכיוצא בהם, וכל הדגים: (כא) התנינים. דגים גדולים שנים. וצדדי אגדה¹² (בבא בתרא ע"ג) הוא לוימן וכן זוגו שזראס זכר ונקבה והרג את הנקבה ומלחה ללדיקים לעמיד לזא, שאם יפרו וירצו לא יתקיים העולם כפניהם. המנינס כתיב: נפש החיה. נפש שיש בה חיות¹³: (כב) ויברך אותם. לפי שמחסרים אותם וצדין מהם ואוכלין אותם, הולרכו לצרכיהם. ואף החיות הולרכו לצרכה, אלא מפני הנחש שעמיד לקללה לכן לא צרכן, שלא יהיה הוא בכלל (ראה צ"ר י"ג): פרו. לשון פרי, כלומר עשו פירות: ורבו. אם לא אמר אלא פרו היה

ורביע יוסן יגמרו מהלכן בשנים עשר מזלות המשרתים אותם, והיא שנה¹⁴, וחזורים ומתחילים פעם שניה לסבב בגלגל כמהלכן הראשון: (טו) והיו למאורות. עוד זאת ישמשו שיאירו לעולם¹⁵: (טז) המאורות הגדולים וגו'. מה שיש נצאלו (פקי ד"א פ"ו), ונתמעטה הלצנה על שקטרגה ואמרה אי אפשר לשני מלכים שישתמשו צכמר אחד (טולין ט): ואת הכוכבים. על ידי שמיעט את הלצנה, הרבה לצאיה להפיס דעתה (צ"ר ד"ז)¹⁶: (כ) נפש חיה. שיהא בה חיות¹⁷: שריץ. מה כל דבר חי שאינו גזיה מן הארץ קרוי שרץ¹⁸, צעוף כגון זנזבים, צשקאים כגון נמלים וחיפושיים

שפתי חכמים הקצר

ואחר כך שרץ, רצונו לומר שגם בקרא צריך להיות כן ישרצו המים נפש חיה, ומה הן נפש חיה ומפרש שרץ ועוף (מנח"י עפ"י רא"ם). מט. כל מין נמוך בגובהו מגובה המינים המינים תחת הסוג ההוא קרוי שרץ, מפני שהוא הנמוך שבסוגו (רא"ם). ג. הם התולעים הנמצאים באשפה (מנח"י). נא. רצונו לומר גבי בהמות וחיות (מנח"י). ג. דאם לא כן למה הוציא התנינים מן הכלל של כל נפש החיה הרומשת, אלא שהם בריות מיוחדים כמו לוימן וכן זוגו (גו"א). ג. דיוקו מדנקט 'תנינים' חסר יו"ד האחרונה, שרצה לומר שאחד היה, ודרשינן נמי אס למקרא שמשמע שבתחילה היו שנים (באה"ט). ג. מזה שהוצרך רש"י לפרש כן עוד פעם שנית, יש לומר לפי שנכתב בה"א הידיעה משמע שהוא חיה ממש (דב"ט). ג. ויא כדי שיתרבו, שמאחר שהם יציר כפיו של

מעצמה אלא מהחמה כידוע, ולכן תלה המועדים בשניהם (קצו"מ). מג. ולכן בקראת שנה, מגזירת 'שנו וישנו' (מלכים א' י"ח לז), כי אז ישוב השמש אל הנקודה אשר החל ממנה (רא"ם). מד. לפי שנראה הכתוב ככפול אחר שאמר 'הי מאורות, לזה אמר שכן פירוש הכתוב 'הי מאורות להבדיל וגו' ולאורות ולמועדים, ועוד זאת ישמשו ברקיע השמים למאורות, להאיר לארץ ולדרים עליה וכאלו כתב והיו 'לאורה' (הזכרון). מה. דקשה לרש"י, דבתחילה כתיב 'שני המאורות הגדולים' ואחר כך אמר 'את המאור הגדול' (רא"ם). מו. והשתא אתי שפיר דלא כתיב 'הי כוכבים', או ויעש את הכוכבים' (נח"י). מז. קשה לרש"י והלא החיות אחר כך נבראו מן האדמה, לכן פירש שזוהו פירושו שיהיה בו חיות (באה"ט). מח. מזה שמהפך רש"י ומפרש בתחילה נפש חיה

אֶת־הַיָּמִים בַּיָּמִים וְהַעֹף יִרְבַּ בָּאָרֶץ:
 כג וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם חֲמִישִׁי: פ
 כד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה
 לְמִינָהּ בְּהֵמָה וּרְמֵשׂ וְחַיֵּי־הָאָרֶץ לְמִינָהּ
 וַיְהִי־כֵן: כה וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־חַיֵּי הָאָרֶץ
 לְמִינָהּ וְאֶת־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְאֶת־כָּל־רְמֵשׂ
 הָאֲדָמָה לְמִינָהּ וַיִּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב:
 כו וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֵׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ
 כְּדַמוֹתֵנוּ וַיִּרְדּוּ בִדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם
 וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הַרְמֵשׂ הַרְמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ: כז וַיִּבְרָא
 אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצַלְם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה
 בָּרָא אֹתָם: כח וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ

וְעוֹפֵא יִסְגִי בְּאֶרְעָא: כג וְהוּהוּ רְמֵשׂ
 וְהוּהוּ צִפּוֹר יוֹם חֲמִישָׁאִי: כד וְאָמַר
 יי תַּפְק אֶרְעָא נִפְשָׁא חַיָּתָא לְזִנְהָ
 בְּעִיר וּרְחֵשׁ וְחַיִּוֹת אֶרְעָא לְזִנְהָ
 וְהוּהוּ כֵן: כה וַעֲבַד יי ית חַיִּוֹת
 אֶרְעָא לְזִנְהָ וְיַת בְּעִירָא לְזִנְהָ וְיַת
 כָּל רְחֵשָׁא דְאֶרְעָא לְזִנְהוּי וְחִזָּא יי
 אַרְי טָב: כז וְאָמַר יי נַעֲבַד אֲנִישָׁא
 בְּצַלְמֵנָא כְּדַמוֹתֵנָא וַיִּשְׁלֹטוּן בְּנוֹנֵי
 יִמָּא וּבְעוֹפָא דְשָׁמַיָּא וּבְכַבְעִירָא
 וּבְכָל אֶרְעָא וּבְכָל רְחֵשָׁא דְרְחֵשׁ
 עַל אֶרְעָא: כח וּבְרָא יי ית אָדָם
 בְּצַלְמָהּ בְּצַלְם אֱלֹהִים בָּרָא יתָהּ
 דְכַר וְנְקֵבָא בָּרָא יתָהוּן: כח וּבְרָךְ
 יתָהוּן יי וַאֲמַר לְהוּן יי פְּשׁוּ וּסְגוּ

רש"י

הרי יש קנאה צמעה בראשית"א: נעשה אדם. אף על פי שלא סייעוהו בזינתו ויש מקום למינים לרדות, לא נמנע הכתוב מללמד דרך חרך ומדת ענוה, שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן. ואם כחז' אעשה אדם, לא למדנו שהיה מדבר עם בית דינו אלא עם עלמו. ומשנת המינים"כ כתוב בנדרו (פסוק יז) ויצרא אלהים את האדם, ולא כתב 'ויצראו' (כ"ר ט ט-ע): בצלמנו. דפוס שלנו"ב: כדמותנו. להצין ולהשכיל: וירדו בדגת הים. יש בלשון הזה לשון ירדו ולשון ירדה"ט, וזה רודה בחיות וצדמות, לא וזה נעשה ירוד לפניהם והמיה מושלת זו (כ"ר ט ט-י): (כז) ויברא אלהים את האדם בצלמו. דפוס העשוי לו, שהכל נברא במאמר, והוא נברא בידים, שנאמר (מלכים קלט ה) וַתִּשָּׂא עָלַי פֶּכֶתָהּ, נעשה בחותם כמטבע העשויה על ידי רושם שקורין קו"ץ בלע"ז. וכן הוא אומר (איוב לח ז) תִּתְּהַפֵּךְ פְּחָמְךָ חוֹתֶם: בצלם אלהים ברא אותו. פירש לך שאותו אלם המתוקן לו, אלם דיוקן יוצרו הוא: זכר ונקבה ברא

אחד מוליד אחד ולא יותר, וצא ורבו ש אחד מוליד הרבה"י: (כד) תוצא הארץ. הוא שפירשתי (פסוק יז) שהכל נברא מיום ראשון ולא הוצרכו אלא להוציא"י: נפש חיה. שיש זה חיות: ורמש. הם שרצים שהם נמוכים ורומשים על הארץ, ונראים כאלו נגררים שאין הלוך ניכר. כל לשון רמש ושרץ בלשוננו קומוצ'קרי"ש: (כה) ויעש. תקנס בציונוס"י בחיקוין ובקומתו"י (ראה חולין ט): (כו) נעשה אדם. ענותמותו של הקדוש צרוך הוא למדנו מכאן, לפי שהאדם הוא צדמות המלאכים ויתקנאו בו, לפיכך נמלך בהם. וכשהוא דן את המלכים הוא נמלך בצמליא שלו, שכן מנינו בצחא"ב שאמר לו מיכה קריתי את ה' יצא על פסאו וכל צבא השמים עמד עליו מימינו ומשמאלו (מלכים א' כז יט), וכי יש ימין ושמאל לפניו, אלא אלו מימינים לזכות ואלו משמאילים לחובה. וכן (דניאל ד ז) בְּגִזְרַת עִירִין פְּתָגְמָה וּמְאִמֵּר קְדִישִׁין שְׁאֵלְתָא"ט (תנחומא שמות יח, ראה פנהדרין לח:). אף כאן בצמליא שלו נטל רשות, אמר להם יש צעלונים כדמות, אם אין כדמותי בחמתוניס

שפתי חכמים הקצור

אם כן שמע מינה שהקדוש ברוך הוא נמלך במלאכים (מנח"י, במ"ח). סא. מדל"א כתיב 'אם נעשה' משמע שהקדוש ברוך הוא התחיל לומר שיש לעשות האדם, ובבבתי ספק נתן טעם לדבריו, וזהו טעמו של דבר (גרי"א). סב. רצונו לומר שלא יטעו המינים (רא"ם). סג. רצונו לומר בדפוס שהכינו לו לאדם. אבל אין לפרש בדפוס של הקדוש ברוך הוא, דהא אין להקדוש ברוך הוא שום דפוס ותמנה (מנח"י). סד. רצונו לומר אי קרינן יְיָדָה' בחיר"ק הוא ממשלה, ואי קרינן יְיָדָה' בציר"י הוא ירידה (מנח"י). סה. קשה לרש"י הלא כבר נאמר נעשה אדם

הקדוש ברוך הוא מבורכים הם מאלהים, כי רצונו יתברך היא ברכתם (רא"ם). נו. נראה לי דהכי פירושו שאחד מוליד הרבה בפעם אחת דהיינו תאומים (מנח"י). נז. משום דלשון תוצא מורה שכבר נברא ולכן לא כתיב ויברא וגו' (מנח"י עפ"י רא"ם). נח. בצביונם לרצונם, תרגום 'ויואל' (שמות כא) 'וצב' (רא"ם). זכ"לומר שכל אחד מהם רצה שתהיה צורתו על אופן ההוא שנברא עליו (הזכרון). נט. 'ובקומתו' אינו רוצה לומר שנבראו בעמידה, אלא שעמדה כל קומתן מתחילתה (רא"ם). ס. רצונו לומר כמו שגוזרים המלאכים ומדברים לפני הקדוש ברוך הוא,

וּמְלֹאוּ אֶת־הָאָרֶץ וּכְבֹשׁוּהָ וּרְדוּ בְּדַגַּת הַיָּם
 וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל־חַיָּה הַרְמֵשֶׁת
 עַל־הָאָרֶץ: כֹּס וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נַתִּיתִי
 לָכֶם אֶת־כָּל־עֵשֶׂב | זֶרַע זֶרַע אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי
 כָּל־הָאָרֶץ וְאֶת־כָּל־הָעֵץ אֲשֶׁר־בּוֹ פְּרִי־עֵץ
 זֶרַע זֶרַע לָכֶם יִהְיֶה לְאֹכְלָהּ: ל וְלִכָּל־חַיַּת
 הָאָרֶץ וְלִכָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְלִכָּל | רוֹמֵשׁ
 עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בּוֹ נַפֶּשׁ חַיָּה אֶת־כָּל־יֶרֶק
 עֵשֶׂב לְאֹכְלָהּ וַיְהִי־כֵן: לא וַיֵּרָא אֱלֹהִים
 אֶת־כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה־טוֹב מְאֹד וַיְהִי־
 עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם
 וְכָל־צִבְאָם: נ וַיְבַרַךְ אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה

וּמְלוּ יְת אַרְעָא וּתְקִפוּ עֲלֶהּ
 וּשְׁלֹטוּ בְּנוֹנֵי יָמָא וּבְעוֹפֵא דְשָׁמַיָא
 וּבְכָל חַיְתָא דְרַחֲשָׂא עַל אַרְעָא:
 כֹּס וַאֲמַר יְיָ הָא יְהִיבִית לְכוּן יְת כָּל
 עֵשְׂבָא דְבַר זֶרַעַה מְזֻדְרַע דִּי עַל
 אֲפִי כָל אַרְעָא וְיְת כָּל אֵילָנָא דִּי
 בַּה פִּירִי אֵילָנָא דְבַר זֶרַעַה מְזֻדְרַע
 לְכוּן? הָי לְמִיכָל: ל וְלְכָל חַיּוֹת
 אַרְעָא וְלְכָל עוֹפֵא דְשָׁמַיָא וְלְכָל
 דְרַחֲשׁ עַל אַרְעָא דִּי בַּה נְפִשָׂא
 חַיְתָא יְת כָּל יֶרוּק עֵשְׂבָא לְמִיכָל
 וַיְהוּה כֵן: לא וַחֲזָא יְיָ יְת כָּל דִּי
 עֵבַד וְהָא תְקַן לְחַדָּא וַיְהוּה רַמֶּשׁ
 וַיְהוּה צֶפֶר יוֹם שְׁתִּיתָאִי:
 א וַאֲשַׁתְּכַלְלוּ שְׁמַיָא וְאַרְעָא וְכָל
 חַיְלִיהוֹן: ב וְשִׁיצִי יְיָ בִּיּוֹמָא
 שְׁבִיעָאָה עֲבִידְתָּהּ דִּי עֵבַד וַיְנַח

רש"י

שהתרתי לאדם הראשון נספתי לָכֶם לְאֹכְלָהּ (סנהדרין ע"ג):
 (לא) יום הששי. הוסיף ה'אל ששעי בגמר מעשה
 בראשית, לומר שהתנה עמם על מנת שיקבלו עליהם
 ישראל תמנה חומשי תורה (מנחות ב). דבר אחר, יום הששי
 כלל תלוים ועומדים עד יום הששי, הוא ששי צסיון המוכן
 למתן תורה (שבת פ"ג). ב (ג) וַיְבַרַךְ אֱלֹהִים בַּיּוֹם
 הַשְּׁבִיעִי. ר' רבי שמעון אומר דבר ודס שאינו יודע עתיו
 ורגעיו נריך להוסיף מחול על הקודש, אבל הקדוש צרוך
 הוא שידוע עתיו ורגעיו נכנס צו כחוט השערה, ונראה
 כאלו פְּלֶה צו ציוס. דבר אחר, מה היה העולם חסר,
 מנוחה, באת שבת מנוחה, כלתה ונגמרה המלאכה:
 (כ"ד י ט):

אותם. ולהלן הוא אומר (ב ט) וַיְבַרַךְ אֶת־הָאָרֶץ וְהָאֵרֶץ
 מדרש אגדה (ברכות ס"א. כ"ד ט ב) שנבראו שני פרלופים צביריה
 ראשונה ואחר כך חלקו. ופשוטו של מקרא, כאן הודיעך
 שנבראו שניהם ששעי ולא פירש לך כיצד צביריתך, ופירש
 לך צמקום אחר: (כח) וּכְבֹשׁוּהָ. חסר ו"ו, ללמדך
 שהזכר כובש את הנקבה שלא תהא יאלגנית (כ"ד ט י).
 ועוד, ללמדך שהאיש שדרכו לכבוש מנווה על פריה
 ורביה, ולא האשה (יעמות ס"ג): (כט-ל) לָכֶם יִהְיֶה לְאֹכְלָהּ
 וְכָל־חַיַּת הָאָרֶץ. השוה להם צהמות ומיות למאכל,
 ולא הרשה לאדם ולאשתו להמית צריה ולאכול צריה, אך
 כל ירק עשב יאכלו יחד כלס, וכשצאו צני נח התיר להם
 צשר שנאמר (להן ט ג) כָּל רְמֵשׁ אֲשֶׁר הוּא חַי וְגו' פִּירְקָא עֵשֶׂב

שפתי חכמים הקצר

(רא"ם ג"א, עיין רמב"ן). עב. כלומר והא ראה על שהבשר נאסר
 לאדם הראשון, שהרי כשכאו בני נח הוצרך להתיר הבשר (רא"ם).
 עג. 'הששי' משמע הששי המיוחד במקום אחר. ואף כאן זיהיה ערב
 ויהי בקר' של גמר מעשה בראשית תלוי ביום הששי והוא ששה
 בסיון שנתנה בו תורה (רש"י שבת פ"ג). א. קשה לרש"י, דיוכל
 אלהים ביום השביעי משמע שעדיין עשה מלאכה ביום השביעי אלא
 שכלה בו, ואחר כך כתיב זיישבות ביום השביעי משמע שלא היה
 עושה בו מלאכה כלל (רא"ם ג"א). ב. רצונו לומר, המלאכה נכנסה
 בשבת (מנח"י). ג. רצונו לומר לבני אדם נראה כאילו כלה, אבל
 האמת אינו כן (רא"ם). ד. ואם כן אתי שפיר הא דכתיב זיכל אלהים
 ביום השביעי, שהמנוחה נבראת ביום השביעי, ואז היו כלין כל
 המלאכות, וזאת המנוחה אינה מלאכה גמורה אלא דרך העברה (מנח"י
 ע"פ רא"ם).

בצלמו', ואם כן 'בצלמו' למה ליה, לכן פירש שבא לאשמועין שהכל
 נברא במאמר והוא נברא בידים (ר"ט). סו. אם כן קרינן בקמ"ץ
 תחת השי"ן וכבשה (מנח"י). סז. ורמזה התורה, אף על פי שאמרתי
 לך שתמלא את הארץ, אבל הנקבה תכבוש שלא תמלא את הארץ
 כדרך שאמרתי לך בזכרים (ד"ד). סח. והוצרך רש"י לשני טעמים,
 דלטעם הראשון לבד קשה מה ענין זה אצל ברכה. מהרש"ל (מנח"י).
 סט. רצונו לומר שדרכו לכבוש במלחמה (רא"ם). ע. מבוואר מדבריו
 כי רק להמית ולאכול לא הרשה לאדם, אבל אם מתה מאליה מותר
 היה לו לאכול, לכן אסרה לו התורה אבר מן החי (ראה סנהדרין ט"ג). כי
 לא יאמר אשר אבר הנפרד מן הבהמה הוא כמתה מאליה דמתר לו,
 לכן אסרה לו התורה (מנח"י, ראה רא"ם). עא. ומאמר זולכל חית
 הארץ דבק עם 'לכם יהיה לאכלה', ופירושו את כל ירק עשב נתתי
 לאכלה לכם ולבהמות ולחיות ולעופות, כלומר שכלם יושרו במאכלם

וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל-מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: 1 וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת-יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בּוֹ שָׁבַת מִכָּל-מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר-בְּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת: 2 פ שני ד אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות יהוה אלהים ארץ ושמים: 3 ה וכל ו שיה השדה טרם יהיה בארץ וכל-עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר יהוה אלהים על-הארץ ואדם אין לעבד את-האדמה: 4 ו ואד יעלה מן-

בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מְכַל עֲבִידְתָּהּ דִּי עֶבֶד: 1 ג וּבְרַךְ יִי יְתָ יוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְקִדְשׁ יִתְהָ אַרְי בְּהָ נַח מְכַל עֲבִידְתָּהּ דִּי בְרָא יִי לְמַעְבַּד: 2 ד אַלִּין תּוֹלְדַת שְׁמַיָא וְאַרְעָא כַּד אֲתַבְּרִיאֻוּ בְּיוֹמָא דִּי עֶבֶד יִי אֱלֹהִים אַרְעָא וְשְׁמַיָא: 3 ה וְכֹל אֵילָנֵי חֻקְלָא עַד לֹא הָווּ בְּאַרְעָא וְכֹל עֵשְׂבָא דְחֻקְלָא עַד לֹא צִמַח אַרְי לֹא אַחַת מִטְרָא יִי אֱלֹהִים עַל אַרְעָא וְאַנְשׁ לִית לְמַפְלַח יִת אֲדַמְתָּא: 4 ו וְעִנְנָא הָוָה סֻלַּק מִן

ה' זעירא

רש"י

צלותיו (מנחות כט:): (ה) טרם יהיה בארץ. כל טרם שצמקרא לשון 'עד לא' הוא ואינו לשון קודם, ואינו נפעל לומר הטרים כאשר יאמר הקדים", וזה מוכיח. ועוד אחרי"י פי טרם פיראון (שמות ט ו), עדיין לא תיראון". ואף זה תפרש, עדיין לא היה בארץ כשנגמרה זריחת העולם ששני קודם שנברא אדם: וכל עשב השדה טרם יצמח. עדיין לא נמח. ובשלישי שחזו (לעיל ט ב) וַתֹּאמֶר הָאָרֶץ, לא יאלו, אלא על פתח הקרקע עמדו עד יום ששי. ולמה: כי לא המטיר. ומה טעם לא המטיר, לפי שאדם אין לעבד את האדמה ואין מכיר בטובתן של גשמים, וכשצא אדם וידע שהם זוכר לעולם", החפלה עליהם וירדו, וזמחו האילנות והדשאים (תולין ט:): ה' אלהים. ה' הוא שמוי", אלהים שהוא שופט ושליט על כליו. וכן פירוש זה בכל מקום לפי פשוטו ה' שהוא אלהים: (ו) ואד יעלה. לענין זריחתו של אדם". העלה את החסום והשקה העננים לשדות העפר, ונברא האדם, פגגל זה שנותן מים ואחר כך לש את העיסה,

(ג) ויברך ויקדש. זכרו זמני, שכל ימות השבוע היה יורד להם עמר לגלגלת וזששי לחס משנה (שמות טו טו, טז). וקדשו זמן, שלא ירד כלל זשזנת. והמקרא כחזו על שם העמיד (ב"ר יא ט): אשר ברא אלהים לעשות. המלאכה שהיתה ראויה לעשות זשזנת, כפל ועשאה זששי. כמו שמפורש זשזשית רבה (יא ט): (ד) אלה. האמורים למעלה: תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה'. ללמדך שכולם נבראו זיום הראשון. דבר אחר, זשזשם זש"א פגגס, שגאמר (ישעיה טו ד) צִיָּה ה' לֹר עוֹלָמִים, זששי אומיות אלו של השם יר שני עולמים (מנחות טט: ב"ר יב י). ולמדך כאלו שהעולם הזה נברא זש"א, רמו שגידו הרשעים לנטה לראות שמת זש"א זאח שסתומה מכל זדייה ופתוחה למטה לרדת דרך שם" (ב"ר טט). ק"א רמו כמו שהש"א פתוחה למטה, כך העולם פתוח לשנים זשזשנה (ראה פסיקתא רבתי כא). ועולם הצא נברא זיו"ד לומר שזדיקים זשזשיותו זמן מועטים כמו יו"ד שהיא קטנה

שפתי חכמים הקצר

תיראון שהוא לשון עתיד שסותרין זה את זה (מנח"י עפ"י מהרש"ל). יד. רצונו לומר דודאי הקדוש ברוך הוא מתאוה לתפלתן של צדיקים ויודע שהאדם מכיר בטובתן של גשמים ויתפלה עליהם, לכך המתין עד שבא אדם (ועיין תולין ט: (מנח"י). טו. רצונו לומר שם הויה הוא שם העצם, ושאר השמות כמו אלהים שדי צבאות המה רק שמות תוארים המורים על תואריו ולא על עצמותו (רא"ם). טז. רצונו לומר תקיף ואמין כמו זראת אילי הארץ לקח' (יחזקאל יו י), והסיף 'שופט' לומר שאין כל שליט נקרא אלהים אלא דיין, וכלומר השליט מפני כח המשפט שיש לו נקרא 'אלהים' (גו"א). יז. ואלו לענין העשבים והאילנות, דקשה לרש"י דהא כתיב לעיל (פסוק ה) 'כי לא המטיר' וגו' לכן פירש דלענין ברייתו וכו', וצריך לומר שלא היה האד ההוא כמנהג האדמים העולים מכח השמש ומשקים פני כל האדמה, רק במקום שבו נברא האדם, ומה שכתב וזשקה את כל פני האדמה' וכו' הוא לפי דרשת חז"ל בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות (לה). שהוצבר עפרו של אדם הראשון מכל הארצות עינין שם, וכמו שפירש"י לקמן על פסוק (ו)

ה. ואם תאמר מה ברכה זו, הא לא מקרי ברכה אלא אם היה בשבת יותר מבשאר ימים, ויש לומר שהברכה היה שלא הסריח מה שלקטו בערב שבת ליום המחרת (מהרש"ל). ו. ד'עשיות' להבא משמע, דהיה לו לכתוב 'אשר ברא אלהים ועשה' (רא"ם וגו"א). ז. דקשה לרש"י הלא לא מפרש אחר כך שום דבר, אלא קאי אדברים האמורים למעלה (מנח"י). ח. רצונו לומר אף תולדות שמים וארץ נבראו זיום ראשון כדמפרש בקרא 'בהבראם זיום עשות' וגו' (מנח"י). ט. בלא יגיעה ובלא מעשה כמו הה"א, שכל האומיות אדם קופץ את פיו בשעה שמוציאן, חוץ מאות ה"א (רא"ם). י. רצונו לומר רמו שכולם יאבדו במכול וירדו 'לבאר שחת'. ובמדרש איתא רמו שכל המתים יורדים 'לשאול', ואם כן ירמו לקבר כלומר שטוף כל אדם לירד לקבר (הזכרון). יא. פירוש כהוראת התיבות 'עדיין לא' הוא, 'טרם' הוא שם דבר ואינו נגזר ממנו פעל לומר 'הטרים' כמו שנגזר מן 'קודם' 'הקדים' (רא"ם). יב. פירוש עוד יש הוכחה אחרת על זה (רא"ם). יג. כי אם נאמר 'טרם' פירושו 'קודם', אם כן איך נופל עליו מלת

פירוש בראשית א בראשית הרמב"ן כא

אמר יעשה מטלית הרקיע, כמה דאת אמר ובשמות לט, ג וירקעו את פחי הזהב וגו'.

בתוך המים. "באמצע המים, בין מים העליונים למים התחתונים, כמו שיש הפרש בין הרקיע למים שעל הארץ כך יש הפרש בין מים העליונים לרקיע. הא למדת שהן תלוין במאמר" – בראשית רבה ה, ג וכתבה רש"י. וזה מענין מעשה בראשית הוא ואל תקוה ממני שאכתוב בו דבר, שהענין הוא מסתרי התורה ואין הפסוקים צריכין לבאור בזה כי לא יאריך הכתוב בענינו, והפירוש אסור לידעו וכל שכן אלינו.

(ז) ויעש אלהים את הרקיע. לשון עשייה בכל מקום תקון הדבר על מתכונתו.

ויהי כן. הכתוב בראשון "ויהי אור" אחר "ויאמר אלהים יהי אור" [לעיל בפסוק ג] – אחר האמירה יפרש שיצא אל הפועל והיה כאשר נגזר, אבל בכאן אחר אמירת "יהי רקיע" כתוב ויעש אלהים את הרקיע ויבדל ולמה הוסיף ויהי כן. אבל הוא לומר שהיה כן תמיד כל ימי עולם. ור"א פירש כי הוא דבק עם הבא אחריו, כאשר היה כן קרא לרקיע שמים. ואינו נכון. ובבראשית רבה ה, ה אמרו: "ויעש אלהים את הרקיע" – זו אחד מן המקראות ש"הרעיש בן זומא את העולם, ויעש אלהים אתמהא, והלא במאמר בדבר ה' שמים נעשו [בתהלים לג, ו]. ואין ההרעשה הזו מלשון ויעש לבדו, שהרי יזכיר ויברביעי ובחמישי ובששי כתוב "ויעש", אבל היה מזה שאמרת, בעבור כי בשאר הימים כתוב אחר האמירה "ויהי כן" לומר שנהיה כן מיד תכף האמירה, אבל כאן אחר "ויאמר אלהים" כתוב ויעש, זו היא קושייתו. ואולי היה לו פירוש נסתר לא רצה לגלותו, וזה ענין הרעש.

(ח) ויקרא אלהים לרקיע שמים. ביום השני קראם בשם הזה כאשר הלביש אותם צורת רקיע, כי בראשון היו שמים בבריאה אבל אין השם נתפס בהם עד שלבשו הצורה הזו. ופירוש השם הזה כאילו הוא נקוד בסגול תחת השי"ן, כמלת "שלמה אהיה בעטיה" [בשה"ש א, ז], כאלו אמר

תכלת מרדכי

(כה) במקרא ובין המים אשר מעל לרקיע. עי' בשמים ראש סי' ש"ל מה שכתב בזה²⁸.
 (כו) בראשון היו שמים בבריאה וכו'. כמו שכתב
 (כו) שהרעיש בן זומא את העולם. עי' שו"ת בפסוק א'.

כור זהב

[ד] ברביעי ובחמישי ובששי, כתב המג"ו אולי ט"ס שהעתיק לשון הרב כאן ומלת ובחמישי אינו שם. הוא כי בחמישי לא כתוב ויעש וכן נ"ל הגם כי בחמישי כתוב ויברא אינו כמו ויעש, וראיתי למהר"י אברבנאל לשימוש.

28) ז"ל: עוד שאלת בדברי בראשית רבה "ויעש אלקים את הרקיע", זה אחד מן המקראות שהרעיש בן זומא את העולם, "ויעש" והא כתיב "בדבר ה' שמים נעשו". ואיך יודע מה קשה בזה, שהרי לא נאמרה עשיה על פעולה, ומדוע לא יפול לשון עשיה גם על הדיבור, שהרי במקומו הוא אומר שמים נעשו, ואם הם פעולים הנה ה' פועלם, תהיה דרך הפעולה בדיבור או באופן אחר. תשובה: הכתוב אומר "יהי רקיע בתוך המים ויעש" הא תו למה לי, והיה לומר ויהי כן לא יותר, והנה דברים אלה כתבן הרמב"ן בפירושו, אלא שהרבה דברים ונותן מקום לתפוס עליו מיום רביעי שלא נאמר יהי כן, ואין חילוק בין ויברא ליעש, וגם הרב ז"ל הכניסו בשאלה. אלא שהדבר כאשר אמרתי כי הפלא בצירוף, דכאן נאמר "בדבר ה' שמים נעשו", ובסדר הבריאה הביא הדיבור ואמר אחריו ויעש. ולא עוד אלא שבסוף הפרשה אומר ויהי כן, שענינו שהבדיל הרקיע מן אז והלאה, עכ"ל. (29) א, ז.

כב פירוש בראשית א בראשית הרמב"ן

שמים הם שנרקעו ונמתחו כאהל בתוך מים העליונים והתחתונים, הודיע בשם הזה סוד יצירתם. ובגמרא חגיגה יב, א [א] אמרו: **שמי מאי שמים** – שם מים. ואם כן תחסר מ"ם אחת להתחברות שתי אותיות שוות, כמלת ירובעל [בשופטים ג, לב], ויאמר **שם מים**, כלומר **שם שקרא למים** בלבשם צורה אחרת. וזה פשט הכתובים על הדרך הזה שכתב רש"י, **כי הוא דעת רב שהזכרנו [לעיל בפסוק יז]. ויהיה שם השמים והארץ בפסוק הראשון על העתיד לקרא להם, כי לא יתכן להודיעם רק בלשון הזה.**

אבל יותר נכון לפי פשט הכתובים שנאמר כי השמים הנזכרים בפסוק ראשון הם השמים העליונים, אינם מכלל הגלגלים, אבל הם למעלה מן המרכבה, כענין ידמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח הנורא נטוי על ראשיהם מלמעלה" [ביחזקאל א, כב], ומהם נקרא הקב"ה [נדברים לג, כו] "רוכב שמים". ולא ספר הכתוב בבריאתם דבר **כי כאשר לא הזכיר המלאכים וחיות המרכבה וכל דבר נפרד שאינו בעל גוף, רק הזכיר בשמים שהם נבראים, כלומר שקדמותם אפס. ואמר בשני שיהיה רקיע בתוך המים, כלומר שיתהוה מן המים הנזכרים, שהזכיר בריאתם, דבר מרוקע מבדיל ביניהם, וקרא גם לאלו הכדורים שמים** כשם ששמים העליונים הראשונים. **ולכן יקראם בפרשה "רקיע השמים", "ויתן אותם אלהים ברקיע השמים" ולהלן בפסוק י"ז, לבאר שאינם הנזכרים בשם השמים, רק הרקיעים שקראם שמים.** וגם זה דעת רבותינו, הזכירוהו בבראשית רבה וד, ב, אמרו: "כל רבנין אמרין לה בשם ר' חנניה בר' פנחס ור' יעקב בר אבין בשם ר' שמואל בר' נחמן בשעה שאמר הקב"ה יהי רקיע בתוך המים **כי גלדה טפה האמצעית ונעשו שמים התחתונים ושמי השמים העליונים.** ומאמרם זה יתפשט לכדורי הגלגלים, שבהם תחתונים **ועליונים, כי נקראים שמי השמים, כדכתיב [בתהלים קמח, ג-ד] "הללוהו שמש וירח הללוהו כל כוכבי אור**

תכלת מרדכי

- כח) והוא דעת רב שהזכרנו. בפסוק ו'.
- כט) כאשר לא הזכיר המלאכים. ע"י פסוק א'.
- ל) ולכן יקראה בפרשה. בפסוק י"ז.
- לא) נקראים שמי השמים. וע"י עקב י' ט"ו³⁰.

כור זהב

- טז) ובגמ' במס' חגיגה דף י"ב³¹ אמרו מאי שמים ששם מים ויחסר מ"ם להתחברות, ויאמר הכתוב במלת שמים שם-מים מלת שם כאן הוא בקמץ, ואמר הכתוב ויקרא לרקיע שמים כלומר שם שקרא מלת שם כאן הוא בצירי.
- יז) דעת רב שהזכרנו, ר"ל לדעת רב שמים הנזכרים בראשון ובשני אחד הם אלא שלא נגמר עשייתם עד שני.
- יח) העליונים הראשונים ולכן יקראם במ"ם צ"ל, מס"א.
- יט) גלדה טפה האמצעית ונעשו השמים התחתונים, כצ"ל, וכ"ה במד"ר.
- כ) ועליונים³² נקראים שמי השמים, לפי המדרש שמי השמים הם עליונים שבכדורי הגלגלים, אבל לדעת הרב בפ' עקב י' ט"ו שמי השמים הם התחתונים ע"ד הפשט שהם בכח השמים למטה מהם.

כסף מזוקק

ז) ועליונים נקראים שמי השמים. ע"י מ"ש רבינו דברים י' ט"ו, וע"ע³³.

30) צ"ל: עקב י, יד, והכונה ששם הרמב"ן כתב ששמי השמים הם התחתונים וז"ל: ופירוש שמי השמים – גלגלי ארבעה יסודות שהם בכח השמים למטה מהם וכו', ע"ש. (31) י"ב, א'. (32) ואצלנו הנוסחא "ושמי השמים העליונים". (33) י, יד, דשם ביאר הרמב"ן שהם למטה. ובתכ"מ הפנה גם לעיניו ברמב"ן הנ"ל. וראה בכור זהב מה שפירש בזה ע"ד הפשט. פירוש הרמב"ן על התורה <מכון ירושלים> - א) בראשית(/ משה בן נחמן) רמב"ן({עמוד 80} {72.6077} הודפס מאתר אוצר החכמה

פירוש בראשית א בראשית הרמב"ן כג

הללוהו שמי השמים והמים אשר מעל השמים". אבל השמים הנזכרים בראשון ששם כסאו של הקב"ה, דכתיב [בישעיה סו, א] "השמים כסאיי", הם הנזכרים בתחלת זה המזמור "הללו את ה' מן השמים הללוהו במרומים הללוהו כל מלאכיו".

וזה הלשון נכון בפשט הכתוב עם מה שיש עוד בשם השמים ובשם הכסא סוד נשגב ונעלם. כי יש שמים לשמים וכסא לכסא, ומזה אומרים החכמים [בברכות יג, א] "כדי לקבל עליו עול מלכות שמים". ואומרים [בברכות טו, ב] "יראת שמים", והכתוב [בדניאל ד, כג] אומר "די שליטין שמיא". ויש להם מדרש נפלא במה שכתוב [במלכים א' ה, לב] "ואתה תשמע השמים". וכל זה יראנו נרמז בפסוק הראשון הזוכה לו.

והנה ביארו הכתובים כי הנבראים הראשונים הם מאין והשאר מוצאים מן החומר הראשון הנברא. ³⁴ואל יקשה עליך מאמר רבי אליעזר הגדול [בפדר"א פ"ג] "שמים מהיכן נבראו, מאור לבושו", וכן הוא בבראשית רבה עוד, כי בעבור שירצו החכמים עוד לעלות החומר הראשון עד תכלית ולעשותו דק מן הדקים לא יראו שהשמים שהם גוף מתנועע בעל חומר וצורה הם [הנבראים מן האין, אבל אור הלבוש הוא הנברא ראשון ³⁵וממנו יצא חומר הממש בשמים. ³⁶ונתן לארץ חומר אחר ואיננו] כדקות הראשון, והוא שלג שתחת כסא הכבוד, כי כסא הכבוד נברא וממנו היה השלג שתחתיו וממנו נעשה חומר הארץ, והנה הוא שלישי בבריאה.

(ט) יקוו המים מתחת השמים. היה התהום, שהוא מים ועפר, כעין המים העכורים, וגזר על המים שיקוו במקוה אחד מסובב כל הפאות, וגזר על העפר שיעלה עד שיראה על המים וייבש ותהיה יבשה שטוחה ראויה ליישוב, וכן כתוב [בתהלים קלו, ו] "לרוקע הארץ על המים", או שמא שתהיה כדורית, מקצתה מגולה ורובה משוקעת כאשר ידמו הַיָּוֵנִים במופתיהם ³⁷[הנראים או המפתים. והנה הן שתי גזרות, כלומר, שני ענינים נעשים בחפץ אלהים, הפך מן הנאות בטבעם, כי הראוי לכבדות העפר ולקלות המים כנגדה להיות עמוד הארץ אמצעי והמים מכסים עליה מקיפים אותה

תכלת מרדכי

(ג) וא"ל יקשה עליך וכו'. ועי' מורה נבוכים חלק (ד) ונתן לארץ חומר אחר. עי' פסוק א'. שני פרק כ"ו שתמה בזה ³⁴.

כור זהב

כל שם ממנו יצא חומר הממש, מ"ם תחת שי"ן [כג] מופתיהם הנראים או המפתים, בלא וי"ו כצ"ל מס"א. מס"י, ור"ל שהם מפתים להאמין בהם.

34 וז"ל: ראיתי לר"א הגדול דברים בפרקים המפורסמים הנודעים בפרקי ר"א, לא ראיתי מעולם יותר זרים מהם בדברי אדם מן הנמשכים אחר תורת מרע"ה. וזה שהוא אמר דבר, שמע לשונו: אמר שמים מאי זה מקום נבראו, מאור לבושו לקח ונטה כשלמה והיו נמתחין והולכין, שנאמר: "עוטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה". והארץ מאי זה מקום נבראת משלג שתחת כיסא הכבוד וכו'. ואני תמיה זה החכם מה האמין, אם כי הוא מן השקר שימצא דבר לא מדבר וא"א מבלתי חומר יתהוה ממנו מה שיתהוה, ולזה ביקש לשמים ולארץ מהיכן נבראו. ואי זה דבר הגיע מזה המענה, יתחייב שיאמר לו ואור לבושו מהיכן נברא, ושלג שתחת כיסא הכבוד מהיכן נברא, וכיסא הכבוד עצמו מהיכן נברא. ואם ירצה באור לבושו דבר בלתי נברא, וכן כיסא הכבוד דבר בלתי נברא, יהיה זה רחוק מאוד, וגם יהיה מורה בקדמות העולם וכו'. סו"ד הוא דבר יבלבל עלי בעל הדת היודע אמונתו מאוד מאוד, ולא התבאר לי בו פירוש מספיק, ואמנם זכרתיו לך שלא תטעה בזה. אלא שעכ"פ כבר הועילנו בו תועלת גדולה, שהוא ביאר שחומר השמים בלתי חומר הארץ, ושהם שני חומרים נבדלים מאוד, האחד מיוחס לו ית' למעלתו וגדולתו והוא מאור לבושו. והחומר האחר רחוק מאורו יתעלה וזהו. והוא החומר התחתון וכו'. עיי"ש.

יב:

עין משפט
טר מצוה
א: מ"ו פ"ג מלכות סו"ד
התורה הלכה א: ב

רבינו הגאון

הורשך וערפל מקיפין אותו
במחור שאמר ישת חשך סתרו
וגו' ומכסים אור שאמר
ונתורה עמה שרה.

תורה אור השלם

א) הארץ נתנה תורה ובה
[השך על פי תורה (ר"ח)
אלוהים ברחמי על פי
התורה: ורמב"ם א: ב]
ב) המרגז ארץ מקומה
[עפ"י רמב"ם: ורמב"ם א: ב]
ג) חקוקה הארץ על המים כי
לעולם חקוקה: והמים חקוקה: א: ב
ד) תורה פלגש כפורה על
המים יעשו מים:
[התורה א: ב]
ה) כי הנה יוצר הים וברא
רוח וצמד הארץ מה שחו
עשה שחר עשה וידך על
במתי ארץ אילי צבאות
שמי: ורמב"ם א: ב
ו) אש יבדד שלג יקטור
רוח סערה עשה רוח:
[התורה א: ב]
ז) מענה אילי קרב ומתחת
ולת עולם ותרש מקוד
אויב יאמר השקר:
[התורה א: ב]
ח) בנתחל עולין גים
בתפירה בני אדם יב
גבלת עמים למספר בני
יקרא: ורמב"ם א: ב
ט) בנתחל עולין גים
בתפירה בנתחל ביה
הקצה עפ"י שבעה:
[התורה א: ב]

י) בעבור סופה ואין רשע
יצדיק יסוד עולם:
[התורה א: ב]
יא) לו יני אלהי השמים
ושמי השמים הארץ וכל
אשר בה: והמים א: ב
יב) הישב על הג הארץ
ירשקה בתבנים והמים
כלק שמים ויתחמם הארץ
לשבת: ורמב"ם א: ב
יג) ונתן אלהים ארץ וקטור
השמים לראוי על הארץ:
[התורה א: ב]

יד) ונתן שחקים מעל
ולתי שמים פתח: וקטור
עליהם כל לאכל וקטור שמים
נתן למי: והמים על כס:
טו) בנה בניתי בית וכל קד
מכון לשבתך עולמים:
[התורה א: ב]

טז) הפט משמים וראה
מושל קדש ותפארתו את
באנתו בברכות המון
מקוד: והמים א: ב
התאפסות: ורמב"ם א: ב

יז) יומם יצוה ה' הקדו
ובלילה שירה עמי תפלה
לא תני: והמים א: ב

יח) הקטפים מלוח עלי שיה
[תורה א: ב]
יט) השקפה מעל קדש
בו השמים וברך את עמך
את ישראל ואת הארץ
אשר נתת לנו פאר
ושבעת ובלתי ארץ ונת
תלב ורשע: והמים א: ב

כ) תפתח ה' קד את אוצרו
המבט את השמים לתת
קטור ארץ בעתו וליבדד
את כל מעשה ידך והקת
גוים רבים ואתם לא תקחו:
[התורה א: ב]

עין משפט

טר מצוה

א: מ"ו פ"ג מלכות סו"ד
התורה הלכה א: ב

תורה אור השלם

א) הארץ נתנה תורה ובה
[השך על פי תורה (ר"ח)
אלוהים ברחמי על פי
התורה: ורמב"ם א: ב]
ב) המרגז ארץ מקומה
[עפ"י רמב"ם: ורמב"ם א: ב]
ג) חקוקה הארץ על המים כי
לעולם חקוקה: והמים חקוקה: א: ב
ד) תורה פלגש כפורה על
המים יעשו מים:
[התורה א: ב]
ה) כי הנה יוצר הים וברא
רוח וצמד הארץ מה שחו
עשה שחר עשה וידך על
במתי ארץ אילי צבאות
שמי: ורמב"ם א: ב
ו) אש יבדד שלג יקטור
רוח סערה עשה רוח:
[התורה א: ב]
ז) מענה אילי קרב ומתחת
ולת עולם ותרש מקוד
אויב יאמר השקר:
[התורה א: ב]
ח) בנתחל עולין גים
בתפירה בני אדם יב
גבלת עמים למספר בני
יקרא: ורמב"ם א: ב
ט) בנתחל עולין גים
בתפירה בנתחל ביה
הקצה עפ"י שבעה:
[התורה א: ב]

י) בעבור סופה ואין רשע
יצדיק יסוד עולם:
[התורה א: ב]
יא) לו יני אלהי השמים
ושמי השמים הארץ וכל
אשר בה: והמים א: ב
יב) הישב על הג הארץ
ירשקה בתבנים והמים
כלק שמים ויתחמם הארץ
לשבת: ורמב"ם א: ב
יג) ונתן אלהים ארץ וקטור
השמים לראוי על הארץ:
[התורה א: ב]

יד) ונתן שחקים מעל
ולתי שמים פתח: וקטור
עליהם כל לאכל וקטור שמים
נתן למי: והמים על כס:
טו) בנה בניתי בית וכל קד
מכון לשבתך עולמים:
[התורה א: ב]

טז) הפט משמים וראה
מושל קדש ותפארתו את
באנתו בברכות המון
מקוד: והמים א: ב
התאפסות: ורמב"ם א: ב

יז) יומם יצוה ה' הקדו
ובלילה שירה עמי תפלה
לא תני: והמים א: ב

יח) הקטפים מלוח עלי שיה
[תורה א: ב]
יט) השקפה מעל קדש
בו השמים וברך את עמך
את ישראל ואת הארץ
אשר נתת לנו פאר
ושבעת ובלתי ארץ ונת
תלב ורשע: והמים א: ב

כ) תפתח ה' קד את אוצרו
המבט את השמים לתת
קטור ארץ בעתו וליבדד
את כל מעשה ידך והקת
גוים רבים ואתם לא תקחו:
[התורה א: ב]

ואת הארץ הקדים שמים ארץ. דלי לאו ואת הייתי אומר
שמיים נבראו יחד והכתוב כתבם זה אחר זה שאי אפשר
לכתוב שמי שמים כאלה כדפירש רש"י והא דלמרי זיה לעיל ארץ
נבראת תחלה דכתיב ביום שעות ה' וגו' ולא כתיב ואת המס דרש

לוי מדעני קרא בסדרה להסמך
לרץ לעשה ומיהו עמומי תומס"פ פי
שן את השמים" לרבות תולדותיהן
ומדע את הארץ" ופליג אהא דהכא:
שחרית. פרש"י ונכנס
בתיקו וממילא האור יולא

ונראה ויולא ערבת ומסכה האורה
ומשך העולם והיה קשה למורי
ל"כ האך נראה כוכבים שמים
מיה גלילה מין אהס קטועים בני
כמו ע"כ העניינן א"ל רוב פעמים
שהעניינן ממשתיך אותו ומכסין
אותו ונראה למורי לפרש אפסכ
נכנס שחרית בעולם וממנה אורה
יולא ויולא ערבת מן העולם

ונמלקת אורה] ולכן הכוכבים
נראין: כל השמש בתורה. אחי
לא סיס למלמיה ד' רקיעים
שהתחיל לפרש: אוצרות שלג. יש
ממנו שמוין לפרוענות (ב) ויש לטויה
כלאמרין נתענית (ק) ט"ג ט"ג
תלגה לטורי כמשה מטרי לארעא
וכן כתיב כי כאשר ירד הגשם
והשלג וכו' כי אם הויה את הארץ
וגו' (שפיט ט): דוד ביקש והורידן

ארץ. הקסה הד' כי תלמין הא
כתיב (שפיט ט) כי כאשר ירד
הגשם והשלג מן השמים ויתרן דמין
שמן העניינן יורד נראה כיווד מן
השמים ועוד י"ל ללא הוירד רק
המוכנים לפרוענות אלל המריס את
הארץ שאלו מעלטה:

לא יגור במגור רע. אין זה
מקרא אלא לא יגורך
והכי דרש ליה: (בגמ' שנת קמט:
ועתה יקרא קג. איתא שפיט ע"ש)
ן

המקדש ב' ומוכה בניו ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן (ב) שנאמר
בנה בניתי בית וכול לך מכוון לשבתך עולמים ומגן דאיקרי שמים דכתיב
בבט משמים וראה מזולל קדשך ותפארתך מעון שבו כבודן של מלאכי
השרת שאומרות שירה בלילה והשרת ביום מפני כבודן של ישראל שנאמר
'יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי אמר ר"ל כל העוסק בתורה בלילה
הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ומה ע מעם
יומם יצוה ה' חסדו משום ובלילה שירה עמי ואיכא דאמרי אמר ר"ל כל
העוסק בתורה ע בעוה"ז שהוא דומה ללילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד
לעוה"ב שהוא דומה ליום שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי

א"ר לוי כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין אותו רחמים שנאמר (א) הקוטפים מלוח
עלי שיה ושרש רחמים וכוונן דאיקרי שמים שנאמר (ב) השקפה מעל קדשך מן השמים מכוון שבו
אוצרות שלג ואוצרות ברד ועליית מלללים רעים ועליית אנלים וי וחדרה של סופה [ומערה] ומערה של קטור
(ג) ודלתותיהן אש שנאמר (ד) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב הני ברקיעא איתנהו הני בארעא איתנהו דכתיב
(ה) הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תחומות אש וברד שלג וקטור רוח סערה עושה דברו אמר רב יהודה
אמר רב דוד ביקש עליהם והורידן ארץ אמר לפניו רבשע" (א) אל אלהי שרה עמי ונתן
(במגור) רע" (ג) צדיק אתה ה' לא יגור במגורך רע ומגורך דאיקרי שמים דכתיב (ד) ואתה תשמע השמים מכוון
שבתך ערבות שבו צדק משפט צדקה גנוי חיים וגנוי שלום וגנוי ברכה ונשמותן של צדיקים ורוחות ונשמות
שעתיד" להיבראות וצל שעתיד הקב"ה להחיות בו מתים צדק ומשפט דכתיב (א) צדק ומשפט מכוון כסאך צדקה
דכתיב (ב) וילבש צדקה כשרין גנוי חיים דכתיב (ג) כי עמך מקור חיים וגנוי שלום דכתיב (ד) ויקרא לו ה' שלום וגנוי
ברכה דכתיב (ה) ישא ברכה מאת ה' נשמותן של צדיקים דכתיב (ו) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה'
אלהיך ורוחות ונשמות שעתיד" להיבראות דכתיב (ז) כי רוח מלפני עינך ומשמות אני עשיתי" וצל שעתיד הקב"ה
להחיות בו מתים דכתיב (ח) גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננתה שם אופנים ושרפים וחיות הקדש
ומלאכי השרת וכסא הכבוד מלך אל הירם ונשא שוכן עליהם (ט) בערבות שנאמר (י) סולו לרוכב בערבות ביה שמו
ומגן דאיקרי שמים (יא) אתיא רכיבה כתיב הכא סולו לרוכב בערבות וכתוב התם (יב) רוכב שמים בעורך
וחשך ועגן וערפל מקיפין אותו שנאמר (יג) ישת חשך סתרו סביבותיו סוכתו חשבת מים עבי שחקים וכו' איכא
חשובא קמי שמיא והכתיב (יד) הוא (גליל"י) עמקתא ומסתרתא ידע מה בחשובא ונתורה עמה שרי לא קשיא הא

חשובא קמי שמיא והכתיב (יד) הוא (גליל"י) עמקתא ומסתרתא ידע מה בחשובא ונתורה עמה שרי לא קשיא הא

אין דורשין פרק שני חגיגה

הקדים שמים ארץ. דלי לא כתיב את הויה אמירה כאלה נבראו אלא
שאי אפשר לקרות שני שמות כאלה להכי כתב את להקדים: שמי
שאין דרכו להשכים והשכים. הכל נמי (א) דקרא לשמים תחלה ה"ל
לרץ און דרכו להשכים ועוד שכל מעשה ארץ מתניס ומעשה שמים
נמארות וו השכימה עמה" עבראו
כאלה לכן התחיל לפרש מעשה
תחלה: ויצר הרים ובורא רוח.
מה ענין זה אלא זה אלא ללמדך
שהרים עומדין על הכות: רוח
סערה עושה דברו. דבר הרוח
סערה עשאו: ומתחת. כל הילכה:
זרועות ע"ש. הסובלות לזרוע:
נכנס שחרית. למן תיקו והאור
נראה: ויוצא ערבות. מתקין
ומתפשט למטה מן האור והיי
העולם שחון וחו חידושו (א) למעשה
בראשית בכל יום: ויוצא יריעה
טייל"א נלע"ו אלמא יש שמים שאין
משמטין אלא תשמיס יריעה פרוסה:
מיון. לשון מזור מקוס שמלמלס
דרין בו: והשות. (ב) מפני כבודן של
ישראל שמקלקין מים: ויוצא יריעה
ה' חסדו. יורה למלאכים לשמוק
כדי לעשות חסד ללריס חסד וחס
התחמיים: וב"ל"ה שירה עמי.
(ג) בדיקע עס שיר שלי שקלמתי מים:
ומגן. דמעון איקרי שמים: מכוון.
ה' חסדו. יורה למלאכים לשמוק
כדי לעשות חסד ללריס חסד וחס
שבו אוצרות שלג בו. כל אלה
לפורענות: עליית אנלים. לשון
(עוגל"י) כל מים (שפיט ק) ולשון
אגלי טל (איב ט) ולשון
אגן הסהר (שיר השירים י) שמתלפת
ל' גנין" וחס מים העומדים לללקות
פירות" (מ) יפתח ה' לך את אוצרו
הטוב. למדע שיש לו אוצר לפרוענות:
לא יגור רע. לא יגור אללך: ורוחות
ונשמות. מלח היא ויש מפרשין רוח
היא הנשמה השעושה נדבות הנוף
נשמה נשימה אלני"א נלע"ו: מכוון
כסאך. והכסא נענעוה הוא כדמעון
לקמן: וילבש צדקה. למדע שמו
לדקה שרויה: ויקרא לו. קראה
אללו: רוח מלפני. אלמנא לפניו הס:
גשם נדבות תניף אלהים וגו'. (ג) והאי
קרא נדבות תורה כתיב עשמה
נשמון שנלמר נפשי ילעה דכתיב

את הארץ למה לי להקדים שמים ארץ
והארץ היתה תהו ובהו מכדי בשמים
אתחיל ברישא מאי שנא דקא חשיב מעשה
ארץ" תנא דבי ר' ישמעאל משל למלך בשר
ודם שאמר לעבדיו השכימו לפתחי (ב) השכים
ומצא נשים ואנשים למי משבחה כמו שאין
דרכו להשכים והשכים. תניא ר' וסי אומר או
להם לבריות שרואות ואינן יודעות (ג) מה רואות
עומדות ואין יודעות על מה הן עומדות הארץ
על מה עומדת על העמודים שנאמר (ד) המרגז
ארץ במקומה ועמודיה יתפלצון עמודים על
המים שנאמר (ה) צרוקע הארץ על המים מים
על ההרים שנאמר (ו) על הארץ יעמדו מים
הרים ברוח שנאמר (ז) כי הנה יוצר הרים ובורא
רוח רוח בסערה שנאמר (ח) רוח סערה עושה
דברו סערה תלויה בורועו של הקב"ה
שנאמר (ט) ומתחת ורועות עולם וכו"א על י"ב
עמודים עומדת שנאמר (י) יצב גבולות עמים
למספר בני ישראל וי"א (יא) עמודים שנאמר
(יב) הצבה עמודיה שבעה ר"א בן שמוע אומר
על עמוד אחד וצדיק שמו שנאמר (יג) וצדיק
יסוד עולם א"ר יהודה שני רקיעים הן שנאמר

ה' ה' אלהיך השמים ושמי השמים ר"ל
אמר שבעה אצו הן ולכן רקיע שחקים וכול
מעון מכוון ערבות ויוצא אינו משמש כלום
אלא נכנס שחרית ויוצא ערבות ומחדש בכל
יום מעשה בראשית שנאמר (א) הנוטה כרוק
שמים וימתחם כאהל לשבת רקיע שבו חמה
ולבנה כוכבים ומזלות" קבועין שנאמר (ב) ויתן
אותם אלהים ברקיע השמים שחקים שבו
רחיים עומדות ונחונות מן לצדיקים (ג) שנאמר
(ד) ויצו שחקים במעול ודלתו שמים פתח וימטר
עליהם מן לאכול וגו' וכול שבו ירושלים ובית
המקדש (ה) ומוכה בניו ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן (ו) שנאמר
בנה בניתי בית וכול לך מכוון לשבתך עולמים ומגן דאיקרי שמים דכתיב
בבט משמים וראה מזולל קדשך ותפארתך מעון שבו כבודן של מלאכי
השרת שאומרות שירה בלילה והשרת ביום מפני כבודן של ישראל שנאמר
'יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי אמר ר"ל כל העוסק בתורה בלילה
הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ומה ע מעם
יומם יצוה ה' חסדו משום ובלילה שירה עמי ואיכא דאמרי אמר ר"ל כל
העוסק בתורה ע בעוה"ז שהוא דומה ללילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד
לעוה"ב שהוא דומה ליום שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי

א"ר לוי כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין אותו רחמים שנאמר (א) הקוטפים מלוח
עלי שיה ושרש רחמים וכוונן דאיקרי שמים שנאמר (ב) השקפה מעל קדשך מן השמים מכוון שבו
אוצרות שלג ואוצרות ברד ועליית מלללים רעים ועליית אנלים וי וחדרה של סופה [ומערה] ומערה של קטור
(ג) ודלתותיהן אש שנאמר (ד) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב הני ברקיעא איתנהו הני בארעא איתנהו דכתיב
(ה) הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תחומות אש וברד שלג וקטור רוח סערה עושה דברו אמר רב יהודה
אמר רב דוד ביקש עליהם והורידן ארץ אמר לפניו רבשע" (א) אל אלהי שרה עמי ונתן
(במגור) רע" (ג) צדיק אתה ה' לא יגור במגורך רע ומגורך דאיקרי שמים דכתיב (ד) ואתה תשמע השמים מכוון
שבתך ערבות שבו צדק משפט צדקה גנוי חיים וגנוי שלום וגנוי ברכה ונשמותן של צדיקים ורוחות ונשמות
שעתיד" להיבראות וצל שעתיד הקב"ה להחיות בו מתים צדק ומשפט דכתיב (א) צדק ומשפט מכוון כסאך צדקה
דכתיב (ב) וילבש צדקה כשרין גנוי חיים דכתיב (ג) כי עמך מקור חיים וגנוי שלום דכתיב (ד) ויקרא לו ה' שלום וגנוי
ברכה דכתיב (ה) ישא ברכה מאת ה' נשמותן של צדיקים דכתיב (ו) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה'
אלהיך ורוחות ונשמות שעתיד" להיבראות דכתיב (ז) כי רוח מלפני עינך ומשמות אני עשיתי" וצל שעתיד הקב"ה
להחיות בו מתים דכתיב (ח) גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננתה שם אופנים ושרפים וחיות הקדש
ומלאכי השרת וכסא הכבוד מלך אל הירם ונשא שוכן עליהם (ט) בערבות שנאמר (י) סולו לרוכב בערבות ביה שמו
ומגן דאיקרי שמים (יא) אתיא רכיבה כתיב הכא סולו לרוכב בערבות וכתוב התם (יב) רוכב שמים בעורך
וחשך ועגן וערפל מקיפין אותו שנאמר (יג) ישת חשך סתרו סביבותיו סוכתו חשבת מים עבי שחקים וכו' איכא
חשובא קמי שמיא והכתיב (יד) הוא (גליל"י) עמקתא ומסתרתא ידע מה בחשובא ונתורה עמה שרי לא קשיא הא

חשובא קמי שמיא והכתיב (יד) הוא (גליל"י) עמקתא ומסתרתא ידע מה בחשובא ונתורה עמה שרי לא קשיא הא

חשובא קמי שמיא והכתיב (יד) הוא (גליל"י) עמקתא ומסתרתא ידע מה בחשובא ונתורה עמה שרי לא קשיא הא

חשובא קמי שמיא והכתיב (יד) הוא (גליל"י) עמקתא ומסתרתא ידע מה בחשובא ונתורה עמה שרי לא קשיא הא

חשובא קמי שמיא והכתיב (יד) הוא (גליל"י) עמקתא ומסתרתא ידע מה בחשובא ונתורה עמה שרי לא קשיא הא

חשובא קמי שמיא והכתיב (יד) הוא (גליל"י) עמקתא ומסתרתא ידע מה בחשובא ונתורה עמה שרי לא קשיא הא

מסורת הש"ס

עם חוכמות
(א) נמנחו קי. ופי מוס' גס
ד"ה ומלמל, (ב) ע"י ג.
(ג) שפסוק: כי ילמ פג"י
(ד) פ"י ג. (ה) ופי פס"י
(ו) ע"י ג. (ז) ופי פס"י
(ח) ופי פס"י
(ט) ופי פס"י
(י) ופי פס"י
(יא) ופי פס"י
(יב) ופי פס"י
(יג) ופי פס"י
(יד) ופי פס"י

הגהות הב"ח

(א) גמ' השכימו לפתח
למחר השכים: (ב) שם איקן
יודעת מה הן רוחות והרים
ומים על הים וכו' והרים
ועל רוח ופי רוח נפשות:
(ג) שם על אומרים על א'
(ד) שם ויתחמם מן לצדיקים
לעמוד לבא עולמם ופי:
(ה) שם ומקריב עליו קדש
בכל יום שנלמד מה ופי:
למכן עולמם מאי מקריב
וכי העלה על דעתך שיש
לשם כבשים אלא מקריב
נשמתו של צדיקים ומגן
לצדיקי שמים: (ו) שם
ולמחמין את עולמם (שפיט
ה' הטוב) תלמי' ופי' כ"ל
פתח ה' אוצרו ויוצא כ"ל
זמנו: (ז) שם ר"ה ופי' ופי'
עליהם שנאמר כ"ל ופי'
נעריהם ממקו: (ח) שם
ומגן לצדיקי שמים אמר ר'
אברו אהל כרניס:
(ט) רש"י ד"ה ופי' שכן ופי'
מכאן מורה ל"ל ויתחם והאי
קרא נמקו: (י) ופי' ופי'
נכנס ופי' כוכבים בשמים
בלילה מין שלג קטועים
ברקיע השמי כ"ל ופי'
מיה ממקו: (יא) ד"ה אורתי
והי לפרוענות ופי' ופי'
כלאמרין נתענית (ק) ט"ג ט"ג
היני שלג מרובה הורעא
בששף מוכן לפרוענות
אבל שלג היורד בנחת
לעונה כלאמרין:

הגהות הגר"א

[א] גמ' וחדרה של סופה
ומערה של קטור. כ"ל:

ליקוטי רש"י

[ב] שפיט סוף המכתב

הגהות וצינונים

[א] כתיב הנוסח מאי עמבא
ברש"י פ"ל דאיקרי
ברוישא: [ב] ופי הכל עליו
במבורל של הקב"ה הנבחרת
היא זרועו כדכתיב לו זרוע
עם נבואה. ערוך דף ורע"ג
גלילין] וכן פ"ר ר"ה: [ג] כתיב
נוסף וכל צבא השמים:
[ד] כתיב מה טעם וכו'
משום דב"ל"ה, וכה נכון
[ה] כתיב: [ו] כתיב:
לדלותיהן של אש שאמר
פתח ה' את אוצרו ויוצא
את כל נשמו (רמב"ם א: ב)
וענין דתי הבית וברש"י:
[ז] כתיב: [ח] כתיב:
נוסף שמים דברו לחשכים
ואיקר אין וכו': כתיב
שבש"י ע"פ: [ט] ופי' ופי'
עברת ופי' ברש"י (גלילין):
[י] כתיב: שבש"י ע"פ
ותבואות: [יא] כתיב: שבש"י
של והחיות: [יב] אילי יו
לחובסין ואת הארץ (או
כ"ע"י): ע"ש ברש"י:

התא
לאש ככל רכביו שמי תדע את לבבו כי אתה ידעת לברך את לבב כל בני האדם: ומלמ"א א: ב (ב) צדק ומשפט מכוון כסאך חסד
נמקת מלכתך שמי אפסיע קנאה: ומלמ"א א: ב (ג) כי עמך מקור חיים נראה אור: והתל"א א: ב (ד) וכן שם גרעין מופת ל' וקרא לו ה' שלום עד היום הנה עולמו נעפרת אבי הענקי: והתל"א א: ב (ה) וישא ברכה מאת ה'
ידקת מאלתי ישע: והתל"א א: ב (ו) וקם אדם לרדף ולבקש את נפשך ותורה נפש אוני צורחה במחור החיים את ה' אלהיך ואת נפש אביך וקנעתה בתוך כף הקלע: ומלמ"א א: ב (ז) כי לא יעולם ארוב ולא ינחם אפסוף
פי דוח מלפני עינך ונשמות אני עשיתי: ומלמ"א א: ב (ח) גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננתה שם אופנים ושרפים וחיות הקדש ומלאכי השרת וכסא הכבוד מלך אל הירם ונשא שוכן עליהם (ט) בערבות שנאמר (י) סולו לרוכב בערבות ביה שמו
ומגן דאיקרי שמים (יא) אתיא רכיבה כתיב הכא סולו לרוכב בערבות וכתוב התם (יב) רוכב שמים בעורך
וחשך ועגן וערפל מקיפין אותו שנאמר (יג) ישת חשך סתרו סביבותיו סוכתו חשבת מים עבי שחקים וכו' איכא
חשובא קמי שמיא והכתיב (יד) הוא (גליל"י) עמקתא ומסתרתא ידע מה בחשובא ונתורה עמה שרי לא קשיא הא

אדרת בראשית אליהו ה

וכן ג"ע של מעלה ועוה"ב לא נזכר בתורה, והראיה שלא חשיב מעשה שמים עליונים שנבראו ביום ראשון כי אמרו בחגיגה י"ב ב' מכדי בשמים אתחיל ברישא מ"ש דקא חשיב מעשה ארץ ברישא אלא שעיקר הקושיא דלא חשיב מעשה שמים הנזכרים בפסוק ראשון בפרטים כלל וכלל רק והארץ היתה הוא הכולל עם ארבע היסודות עד גלגל השני, ואת הארץ יש בו ג"כ שבעה אותיות כנגד שבעה ארצות ושבעה מדורי גהינם והמה חלוקים ג"כ לשנים חמש בפ"ע ושנים בפ"ע כמ"ש (משלי ל' ט"ו) לעלוקה שתי בנות ה"ב ה"ב, ועוד רמז ה' של והארץ על ה' חומרים שחשב בפסוק שני.

בבראשית יש ששה פעמים אמת בר"ת ובס"ת כנודע, והנה כל אמת גי' ז' פעמים ס"ג כידוע וא"כ ששה אמת הם מ"ב פעמים ס"ג סוד שם מ"ב שנברא בו מעשה בראשית, ועם חסד שהוא השביעית בסוד והוכן בחסד כסאו הם גי' כל ברכת כהנים ודו"ק. סי' עיינין יש בבראשית עד ויכולו נגד ס' גלדי עינא. עשרה דברים נקראו ראשית, ג' נקראו ראשית ובכורים והן עומר ושתי הלחם וביכורים, וג' נקראו ראשית סתם והן חלה ותרומה וראשית הגז, תורה נקראת ראשית דכתיב ראשית דעת, ויראה נקראת ראשית שנאמר ראשית חכמה יראת ה', ומשה ע"ה נקרא ראשית שנאמר (פ' הברכה) וירא ראשית לו כי שם חלקת מחוקק ספון, וישראל נקראו ראשית שנאמר (ירמיה ב' ב') ראשית תבואתו.

בראשית. (פסחים דף פ"ו ע"ב) ד' קנינים קנה הקב"ה תורה, וישראל, בית המקדש, שמים וארץ. וד' אלו ששה הן כי שמים וארץ הן ב', ובית המקדש ג"כ ב' של מעלה ושל מטה, והן מרומזין כמלת בראשית ב' בית של מטה ר' ראשון הוא בית המקדש של מעלה כמ"ש מרום מראשון א' ארץ ש' שמים י' ישראל ת' תורה, וכן מרומזין בו ששה דברים שקדמו לעולם, ב' בהמ"ק של מעלה ושל מטה כנ"ל.

בהן ת"א בתחלתן, וכן שמים וארץ נשנו ונאמרו פעמים שונות נכתב ת"א בתחלתן. הביטה וראה ותמצא בפסוק ראשון שבעה תיבות ובהן כ"ח אותיות, ד' פעמים ז' כנגד ד' עולמות סימני אבי"ע, בראשית כרא הוא עולם הבריאה, אלקים הוא אצילות ב"ה, את השמים ואת הארץ המה עולמות היצירה והעשה את השמים יש בהן שבעה אותיות ונחלקו לב' תיבות של ב' וה' אותיות, לכלול שבעה הרקיעים שנחלקו ג"כ שנים בפני עצמן וחמש בפ"ע, ולא פליגי רב יהודה וריש לקיש במס' חגיגה דף י"ב במציאות אלא שזה חשב בכללות הן נחלקים לשנים השמים ושמי השמים, וזה חשב בפרטות הן נחלקים לשבעה, וארז"ל רקיע שבו חמה ולבנה כוכבים ומזלות שהם חמשה כוכבי לכת ומזלות. והקשו התוכנים הלא נראה שהם קבועים בח' גלגלים ובהן הרבה גלגלים ובאמת כולן נקרא א', וחמשה רקיעים העליונים המה נבראו ביום ראשון וזהו את השמים שנכללו בו ה' רקיעים, ורקיע נברא ביום ב' שנאמר יהי רקיע ובו נתלו המאורות ביום ד' והוא נקרא שמים והשמים שנברא ביום ראשון נקרא שמי שמים לכן נאמר בפרשה הזאת יהי מאורות ברקיע השמים וכן ועוף יעופף על פני רקיע השמים הוא רקיע התחתונה הנקרא שמים שלא למעות שהוא השמים הנברא ביום הראשון. ווילון הוא נכלל ברקיע התחתונה בלילה יוצא לעה"ז וביום הוא נכנס לנרתיק והוא הרקיע, ומה שנחלקו חכמי ישראל עם חכמי האומות (פסחים דף צ"ד ע"ב) אם גלגל קבוע ומזל חוזר או גלגל חוזר ומזל קבוע, וודאי הגלגלים חוזרים כי שמש מוכיח עליהם, וכן אמרו במס' בבא בתרא (דף ע"ד ע"א) גלגלא דרקיע הוא דהדר, אלא שהרקיע שבו הגלגלים חוזרים הוא קבוע ועומד ובו חלונות שאמרו בוקע חלוני רקיע וכן דלתים ופתחים כמ"ש ודלתי שמים פתח. וברקיע הזאת סובבים הגלגלים שבהן המזלות ולכן אמרו שהמזלות חוזרים, וצבא השמים העליונים שנבראו ביום ראשון לא נזכר במע"ב כי לא הזכירה התורה בכ"מ רק הנראה לעינים

מסורת המדרש

עא ילקוט כאן רמז ה'. עב ילקוט
כאן רמז ה'. ילקוט טעיה רמז
תל"ו. זוהר גדלשית דף י"ח ע"א
דף מ"ו ע"ג. זוהר מש דף א'
ע"א דף ט' ע"ג.

חידושי הרד"ך

כטס הזה. עמ"כ כשם רש"י.
וכ"ה בירושלמי פ"ק ברכות.

ענף יוסף

[ח] שבו נברא גיהנם. והא
דאיחא לקמן פ"ט והנה טוב טאר
זה גיהנם פי שעי' הגיהנם
הבריות פורשים מדרבי עבירה.
וציל דמ"מ כבי לא נאמר בו כי
טוב בהיותו מ"מ רע מצד עצמו
(פי"ת גנוה"ק). **שבו נברא**
גיהנם. בפרק מקום שנהנו
אמרינא חלה קודם שנברא
העולם. ואור דידה בשני ע"ש.
וכן איחא בפר"א פ"ד שאשו
של גיהנם בשני נברא.

אמרי יושר

כטס הזה. היינו עובי הרקיע.
רבנן אמרינן מחצה למחצה.
פליגי רבי יהודה בן פזי ורבנן
מחלוקת בפני עצמו אם הם
לחצאין או יותר. ו **שבו נבראת**
גיהנם היינו של שלני אי נמי
רקיע שמים אש ומים.

באור מהר"פ

כסוסטאות. זה לשון המוסף
ערך כסוסטאות פי שם
מדה בלי"י מחזקת הין ע"כ.
ומה שפירש מ"כ על תיבת
כסוסטאות בשם הערוך לא
מצאתי. וזה לשון הערוך ע'
קס"ט (פסחים ק"ט) אמר
ר"י קיסטא דמורי"א דהוות
בציפורי היא הוות לגונא
דמקדשא. פירוש הוא לגין.
ובלשון ישמעאל הוא קסט.
עשוי מכל דבר בין ממתכת
בין מחרס בין מעץ בין
מזכוכית ע"כ.

ידי משה

ה ר' יהושע בר ר' חנינא
אומר כשתים ושליש
אצבעות וכו'. נ"ל דס"ל
כדלעיל שאין בין מים
עליונים לתחתונים אלא כבי'
וג' אצבעות לפיכך ס"ל
שעוביו של רקיע הוא כג'
אצבעות ושמעתי בשם
הגאון מהר"ו דוד אב"ד
דק"ג נ"ש הטעם לפי
שאמה של הקב"ה הוא
עשרת אלפים פרסאות
כדאיחא בילקוט ראובני דף
י"א ואמה היא שלשים
אצבעות כדאי' במסכת

מנחות ועירובין וא"כ ג' אצבעות הם אלף פרסא וכסומא דארעא אלף פרסא כן סומא דרקיע ודו"ק היטב ודברי פח"ו. ו זה אחד מן המקראות שהרעיש בן זומא את העולם. ופירשו היפ"ת והרמב"ן שזהו מאמר אחד עד וברוח פיו כל צבאם וכתבו שהרעשה של ב"ז היה הקושיא של ויעש אתמהא וכו', ולי נראה שהמאמר הוא סופו עד מלת ויעש אתמהא והרעשה של ב"ז היה כדפרש"י לפי שרצה להבין יותר מדאי וקאי אדלעיל שרצה להבין כמה בין מים למים והרעיש את עולמו פי' שהלך לו מן העולם. ואח"כ התחיל המדרש ויעש אתמהא זהו דרש בפני עצמו ואינו משיב על תמהו וכן מצינו כמה פעמים. אינ' י"ל שהמדרש השיב על התמהוץ והי"פ ויעש הלא במאמר היה כמו שאחז"ל ב"י מאמרות נברא העולם

כטס הזה. שעוביו של רקיע כטס הזה וכמ"ש לעיל סי'
ב' מפסוק וירקעו את פחי הזהב. ודעת ר"י ב"ג שהרקיע
ב' וג' אצבעות. צ"ע מנין לו. וז"ל הירושלמי ריש ברכות
תני בשם ר' יהושע. עובי של רקיע כשתי אצבעיים.
מילתא דר' חנינא פליגא דאמר
ר' אחא בשם ר' חנינא. תרקיע
עמו לשחקים חזקים כראי מוצק
מלמד שהם עשויים כמין תרקיע.
פי' כמין דבר של רקיע. וכמ"ש
כאן כטס הזה והטס חזק ודק.
למ"ד תלתין. שהול"ל המים.
ודורש בין מים שלשים מים.
שלשים מדות של מים.
וכסוסטא בלשון יון. מדה
מחזקת הין. מוסף ערוך. ודעת
רבנן כדעת רבנן לעיל. שהם
מחצה על מחצה. וזהו בין מים
למים. שהם שוים כעליונים כך
תחתונים. ואינם יתרים כלל.
ו שהרעיש בן זומא. והתשובה
ע"ז עיין לקמן סוף פר' י' וכאן
חסר. ורש"י במדרש פי' מה
שהרעיש בן זומא העולם היה
על חקירת מעשה בראשית כמה
בין מים עליונים למים
תחתונים. כדלעיל פר' ב' סימן
ד' ומ"ש ויעש אתמהא וכו'
דברי המדרש הם לכד דברי בן
זומא. שבו נבראת גיהנם.
פסחים נ"ד לקמן פר' כ"א סימן

לגזרה שנה. אמר ר' אחא בשם

ר' חנינא פטס הזה, ר' יהושע בר
ר' נחמיה אמר בשתיים ושליש
אצבעות. ^{ט"ו} **שמעון בן פזי אמר**
המים העליונים יתירין על
התחתונים פשלישים כסוסטאות בין
מים למים למ"ד תלתין. רבנן
אמרינן מחצה על מחצה.

ו נא. ז ויעש אלהים את הרקיע.
זה אחד מן המקראות שהרעיש
בן זומא את העולם. ויעש
אתמהא ונהלא במאמר הן, הני
(תהלים לג ו) **בדבר ה' שמים נעשו**
וברוח פיו כל צבאם, ^{ט"ו} **למה אין**
כתיב בשני פי טוב ר' יוחנן תני
לה בשם ר' יוסי בר ר' חלפתא
שבו נבראת גיהנם שנאמר (ישעיה ל

ט'. שמ"ר פר' ט"ז סי' כ"ב. ויק"ר פר' ל"א סי' י"א.

ואינם יתרים כלל. ודעת רבנן כדעת רבנן דלעיל. ו [ז] ויעש. אתמהא דלשון מעשה מורה על פעולה ממש ביגיעה כפועל בידיים. מה שאין כן לשון בריאה שמורה על הוויית הדברים במאמר לבד. וה"ה דקשה למה במאורות וכו' דכתיב בהו עשיה. אלא דנקט ויעש דכתיב ברישא. שהרעיש בהן בן זומא את העולם. פי' ששאל לגדולי עולם ואין משיב. והיה שואל תמיד וחוקר ודורש לעמוד על בוריו של דבר. והמדרש מתרץ קושייתו ואמר הוי בדבר ה' שמים נעשו. כי מלת נעשו הוא הדבור פי' שהדבור הוא העשיה (י"ד משה). [ח] שבו נבראת גיהנם. ואין לומר טוב כיום שנברא בו דבר רע. שנאמר כי ערוך מאתמול תפתה. דמכתיב בספא דקרא העמיק הרחיב מדורתה אש ועצים

רש"י

המים אשר מתחם לרקיע וזין המים אשר מעל לרקיע זין המים שמי פעמים כחזו כאן שהיו צנייים וצנתיים והוא מחלה על מחלה. ו שהרעיש בן זומא את העולם. כדאמרין לעיל לא היו ימים קלין עד שכן זומא צעולס נפטר מן העולם. ויעש אתמהא. כלומר אלמלא שכחתי ויעש אי אפשר לפי שאלו למדין שכחתי נעשו דכתיב דכבר ה' שמים נעשו והקורא כספר כשיגיע לזה אחד מן המקראות שהרעיש בן זומא את העולם שם הוא סוף הענין ורואי להיות שם שמי נקודות ואף ויעש אתמהא עד כי דכבר ה' שמים נעשו מחלת מלה וקוף מלה ולמה אין כתיב בשני כי טוב מחלת מלה. והלא במאמר הן. שנאמר

מתנות כהונה

אדם נשמי וזועמיוי אחת הנה ואחת הנה שקורין קלפט"י. כ"מ"ד תלתין. פי' רש"י שהל"ל בין מים ומים. ו שהרעיש בו. מפני שכחתי נהדיא דכבר ה' שמים נעשו וכאן כתיב ויעש. והרמב"ן ז"ל

חידושי הרש"ש

רשב"פ בו. לכאורה הי"נ דפלוגתח רשב"פ ורבנן מקומם לעיל אחר מאמר ר' יוחנן נטל בו' חציים ברקיע כו' הה"ד פלג בו' פלגא.

אלף פרסא וכסומא דארעא אלף פרסא כן סומא דרקיע ודו"ק היטב ודברי פח"ו. ו זה אחד מן המקראות שהרעיש בן זומא את העולם. ופירשו היפ"ת והרמב"ן שזהו מאמר אחד עד וברוח פיו כל צבאם וכתבו שהרעשה של ב"ז היה הקושיא של ויעש אתמהא וכו', ולי נראה שהמאמר הוא סופו עד מלת ויעש אתמהא והרעשה של ב"ז היה כדפרש"י לפי שרצה להבין יותר מדאי וקאי אדלעיל שרצה להבין כמה בין מים למים והרעיש את עולמו פי' שהלך לו מן העולם. ואח"כ התחיל המדרש ויעש אתמהא זהו דרש בפני עצמו ואינו משיב על תמהו וכן מצינו כמה פעמים. אינ' י"ל שהמדרש השיב על התמהוץ והי"פ ויעש הלא במאמר היה כמו שאחז"ל ב"י מאמרות נברא העולם

הרבה נשמת ה' כנחל גפרית בוערה בה. יראה מזה שבניהם מדבר. ועליו יצדק יפה לשון כי ערוך מאתמול שהוא מזומן מיום ב' כדמפרש ואזיל. ומעם קריאתו תפתה לפי שכל המתפתה ביצרו נופל שם כדאיתא בפ"ב

דעירובין (פ"ת). יום שיש בו אתמול. דאל"כ מאי אתמול. אע"כ להורות שנברא ביום שהעומד בו יכול לומר אתמול ולא יכול לומר תמול שלשום. והיינו יום ב'. דיום א' לא יכול לומר אתמול וכ"ש שלשום. דמכמי ראשון לא הוה עולם. ובוים ג' היה יכול לומר שלשום (פ"ת). מחלוקת. פי' חלוקה ופרישה בין מים העליונים למים התחתונים. לתקונו של עולם. שיהיה מים למעלה ולמטה. מלמעלה ירד הגשם כמ"ש לקמן פ' י"ג ע"ש הטובה בזה. ומלמטה יהיה התהום ללחלח הארץ. לא כתוב בה טוב. שאר מחלוקות שהוא רק לאבד העולם על אחת כמה וכמה. שלא נגמרה מלאכת המים. שאף על פי שמלאכת הרקיע והבדלת המים נגמרו בשני. כיון שהקוייה לא נעשה עד יום שלישי לא נגמרה מלאכת המים. ודבר שלא נגמר אינו במלואו וטובו. וכלהו חד מלאכה חשיבא. לכך לא נאמר בו כי טוב. לא נמצא ביד כל אחד. וכן בנמשל אצל מעשה כל יום כתיב טוב בפני עצמו. וגם כלול כמה שאמר בסוף והנה טוב מאד. אבל במעשה יום ב' אין בו אלא מה שנכלל בסוף. ואחת מלאכת היום. דשמים ואילנות. מגיד מראשית אחרית. בזה שלא כתב בשני כי טוב רמז בו דבר עתיד. משה קרוי טוב כי טוב הוא ותני ר"מ אומר טוב

כי ערוך מאתמול תפתה. ואמר שהגיהנם ערוך מאתמול. הרי לא פירש איזה יום היה שנדע איזה אתמול. ולא בא לסתום אלא לפרש. על כן דרש מאתמול יום שנכלל לומר בו אתמול היינו יום ב' ליום ראשון. ולא שלשום שלא

היה לפניו יום אחר. מחלוקת. פי' חלוקה ופרישה בין מים עליונים ותחתונים. לתקונו של עולם. שיהיה מים למעלה ולמטה. מלמעלה ירד הגשם כמ"ש לקמן פ' י"ג ע"ש הטובה בזה. ומלמטה יהיה התהום ללחלח הקרקע לא כתב בה טוב. ושאר מחלוקת שהוא רק טוב. העולם על אכ"כ. שלא נגמרה מלאכת המים. שבוים ג' כתיב יקוו המים. הרי שבוים ב' עדיין לא נגמר. למלאכתו של יום. דשמים ואילנות. מנה ושתות. וכן בנמשל אצל מעשה כל יום כתיב טוב בפני עצמו. וגם כלול במ"ש בסוף והנה טוב מאד. אך במעשה יום ב' אין בו אלא מה שנכלל בסוף. מגיד מראשית אחרית. בזה שלא כתב בשני כי טוב רמז בו דבר עתיד. משה קרוי טוב. שמ"ר פ' א' סימן כ' ושי"ג. ע"ש פ' י"ח סי' ג'. דייבור את שלו. עיין

גא כי ערוך מאתמול תפתה, יום

שיש בו אתמול ואין בו שלשום.

ר' חנינא אומר שבו נבראת

מחלקת שנאמר יהי מבדיל בין

מים למים. אומר ר' טביומי אם

מחלקת שהיא לתקונו של עולם

ולישבוו אין בה כי טוב, מחלקת

שהיא לערפובו על אחת כמה

וכמה. אומר ר' שמואל לפי שלא

נגמרה מלאכת המים לפיכך כתוב

בשלישי כי טוב שני פעמים, אחד

למלאכת המים ואחד למלאכתו

של יום. עגשאלה מטרונה אחת את

ר' יוסי אגרה לו למה אין כתיב

בשני כי טוב, אומר לה אף על פי

כן חזר וקללו פלו בסוף שנאמר

(בראשית א לא) וירא אלהים את כל

אשר עשה והנה טוב מאד,

אמרה ליה משל ששה בני אדם באין אצלך ואת נותן לכל אחד ואחד מנה ולאחד אין את נותן מנה ואת חוזר ונותן לכלם מנה אחד, לא נמצא ביד פל אחד מנה ושתות ובנד אחד שתות אתמאה. חזר ואמר לה פה הוא דאמר ר' שמואל בר נחמן לפי שלא נגמרה מלאכת המים לפיכך כתיב בשלישי ב' פעמים כי טוב, אחת למלאכת המים ואחת למלאכת היום. ר' לוי בשם ר' תנחום בר חיילאי אומר כתיב (ישעיה מו י) מגיד מראשית אחרית, בתחלת בריתו של עולם צפה הקדוש ברוך הוא משה קרוי טוב ועתיד לטול

רש"י

דנדר ה' שמים נעשו (תהלים ל"ג). ואינו משיב על התמיון. מאתמול תפתה יום שיש בו אתמול. שהעומד בו וזה להזכיר יום ראשון שעבר ויכול לומר אתמול אבל אינו יכול לומר אתמול שלשום שהרי לפני ראשון לא היה יום. צ"ל את ש"ו

מתנות בהונה

כתב שמקום התימה היה שמד אחר האמירה דכתיב ויאמר אלהים יהי רקיע כמיב לחייו ועש וגו' משל"כ בשאר הימים שמד אחר האמירה כמיב ויהי כן. ואולי היה לו פירוש נסתר ולא רצה לגלותו וזהו ענין הרעש עכ"ל [ועיין במורה נבוכים ח"ג מאמר כ"ז ונפ"מ

חידושי הרש"ש

ו אומר ר' שמואל בר נחמן לפי שלא כצ"ל וכדלקמן.

מתחת ידיהם. כלומר שנכלל בשני על ידי מריצת המים. וזו אחד מן המקראות שהרעיש בן זומא שחקר עליהם עד שעמד על צוריו כמה היו צין מים העליונים למים התחתונים וכן חקר בשאר מעשים.

ממאמר החיה להרמז"ס. ורש"י פי' שהרעיש נפטר מן העולם כדאמרינן לעיל לא היו ימים קלים כו'. ה"ג בילקוט במאמר הן דכתיב ברבר ה'. ערוך מאתמול. מדגנר גניהם דכתיב נסיפיה מדורסה אש ועצים. מחלוקת. חלוקה. אתמאה. וכן כאן האי טוב

מסורת המדרש

עג ילקוט כאן כמו ה'.

ענף יוסף

אחד מלאכת המים. אבל הראות היבשה אינה מלאכה בפני עצמה רק נמשכת מן הקוות המים (רד"מ). ומה שלא נאמר כי טוב במלאכת האדם. לפי שלא נזכרת שם חוה. ואדם בלא אשה אינו אדם כדלקמן פ' י"ז סי' ב' וכן לא אמר כי טוב. ובפירוש נאמר לא טוב היות האדם לבדו. ואחר זכירת חוה לא אמר כי טוב שהיתה לו לפוקה ולבבשול (פ"ת).

נחמד למראה

ו תפתה. הגיהנם נקרא כן ע"ש שכל המתפחה מלרו נופל שם מלאכתו בעירובין. שלא נגמרה וכו'. הקשה הפ"מ מ"מ ה"ל לכוזב כי טוב נשכיל גמר מלאכת הרקיע שנגמרה בו ומי' אע"פ שנעשה הרקיע משלש בשני לא הוה גמר מלאכה כיון שלא נגמרה כל מלאכת המים שממנו נעשה הרקיע ע"ש ועיין בנר"ס מי' אחר. חזר ואמר דה. הקושיא מפורסמת ח"ן לא ידע ר"י שחקקה המטרונה האי קושיא והל"ל מיד לפי שלא נגמרה מלאכת המים. ואפשר לומר שזה ר' יוסי הוא רבי יוסי בן חלפתא שאמר לעיל שלא נאמר בו כי טוב נשכיל שנברא בו גיהנם חוה לא היה יכול להשיב לה שלא תאמני לזה לפי שאינו מפורש בקרא וחי הוה אמר לה מיד נשכיל שלא נגמרה היה לנו מקום לטעות ולומר שחזר ר' יוסי מסבירתו מה שאמר נשכיל שנברא בו גיהנם וס"ל כמ"ד נשכיל שלא נגמרה מלאכת המים לכך דחה אותה בתחלה בתירון אחר ואמר וחזר וכללן כולם בסוף וכוון שכללן הרי הוא כאילו כתיב ניה כי טוב נשכיל דאלו היה בו רעומא לא היה כוללן נחמדא מחתא וכוון שראה שלא נתקרב דעתה בזה כי סוף סוף יש טעם נדבר שלכל הימים יש בו כי טוב בפרט וכלל ונשני אינו אלא בכלל הוכרח לומר הטעם דמפורש בקרא משום שלא נגמרה וכו' אע"ג דליה לא ס"ל האי טעמא והטעם דלא ס"ל הכי דק"ל אי ס"ד דמלאכה שלא נגמרה גורם מ"מ הל"ל בו כי טוב משום מלאכת הרקיע שנגמרה ומלאכה בפני עצמה היא אלא ש"מ האי יומא גרם כיון שנברא בו דבר רע ולזה מאריך המדרש בלשון חזר ואמר לה כהיא דא"ר שמואל בר נחמן וזה נראה מיותר ולא הל"ל אלא אמר לה לפי שלא נגמרה וכו' אלא להורות שהוכרח להשיב לה כהיא דא"ר שמואל וכו'

וניה לא ס"ל. והיפ"מ הקשה למ"ד לקמן (פ"ט) והנה טוב מאד זה גיהנם הרי קרא לניהם טוב ומי' דהסם לא מיירי קרא מיום בריאתו והוא לייסר את האנשים ראו לומר בו כי טוב אבל ציוס בריאתו לא יאות לומר כי טוב כיון דמלך עממו רע. ונראה לי דהאי מאן דאמר דס"ל טוב זה גיהנם לא ס"ל דנשכיל זה לא נאמר הכא כי טוב אלא חזר מטעמים אחרים דקאמר הכא.

ידי משה

ומשני דאין זה תמיה הוי ברבר ה' שמים נעשו כי מלת ויעש הוא הדבור פירוש שהדבור הוא העשיה כדאי לקמן פרשה י"ב משל למלך שנוף בעבדו ועמד לו תמיה הוי עמודי שמים ירופפו ויתמחו מגערתו א"כ האמירה הוא העשיה ומייתי לקמן ע"ז ברבר ה' שמים נעשו וכבר נעשו ודו"ק.

בו רשעים בעולם הזה, עמד וגנזו לצדיקים לעתיד לבא.

ועל דרך הקבלה: את האור, בא לרבות הדבר שהשיג ר"ע, וכל מיני מאורות שלו הנמצאים מאמתת זה האור, ועל הדבר שהוא העידו החכמים עליו שנכנס בשלום ויצא בשלום. ואפשר עוד שבא לרבות הנשמות שנבראו עם האור, וכן נרמז באיוב: (איוב לח, יט.) "איזה הדרך ישכן אור", וכתוב: (איוב לח, כא.) "ידעת כי אז תולד ומספר ימין רבים", כמו שבאר הרמב"ן ז"ל בפירוש איוב, וכן כתוב: (דברי הימים-א ד, כג.) "עם המלך במלאכתו ישבו שם". ויברל אלהים בין האור ובין החשך.

ע"ד הפשט "החשך" הזה הוא העדר האור ואינו חשך של מעלה שהזכיר "וחשך על פני תהום", לפי שאותו החשך הוא האש, ולא הזכיר "כי טוב" ביום שני, וביום השלישי שנגמרה מלאכת המים הזכיר בו ב' פעמים טוב, אחד לגמר מלאכת המים ואחד ליום עצמו, ואני שואל

בוה: ומה בכך אם לא נגמרה מלאכת המים

כיון שנגמרה מלאכת הרקיע ובריאת המלאכים

שנבראו ביום שני, היה ראוי שיאמר "כי טוב"

על גמר המלאכה והבריאה ברקיע ובמלאכים,

והיה לו לגזור בהם הקיום ולומר בהם "כי

טוב" כי לא נופלים הם מכל שאר מעשה

בראשית שנאמר בהם כי טוב. ויש לי לומר כי

מכאן ראייה עצומה כי העולם השפל בזמן

שישראל עושין רצונו של מקום הוא עיקר

המציאות, שאע"פ שנגמרה ביום שני בריאת

הרקיע והמלאכים שהם העולם העליון, לא היה

בזה שלמות עד שנגמרה מלאכת המים בשלישי

במאמר "יקוו" ונעשה העולם השפל, כי כל

העולם היה מים והוצרכו להקוות במקום אחד

כדי שתראה היבשה, וכאשר בא מאמר "יקוו",

נתבסס העולם העליון בבריאת העולם השפל

הזה, ועם זה היה המציאות שלם וראוי להזכיר

בו "כי טוב", וכלל פירוש המאמר הזה שדרשוהו

רז"ל: (ב"ר ד, ו.) לפי שלא נגמרה מלאכת המים,

כי מפני שלא נגמרה מלאכת המים בעולם השפל

לא רצה להזכיר כי טוב בבריאת עולם העליון,

כימי אנוש אבל יום מאותן הימים שמהם השנים שאין להם חקר, כענין שכתוב: (איוב לו, כו.) "הן אל שגיא ולא נדע מספר שניו ולא חקר", וכתוב: (איוב י, ה.) "הכימי אנוש ימין" וגו', וכתוב: (תהלים קב, כח.) "ושנותיך לא יתמו", ובאותם זמנים עלה במחשבה לבראות אלף דור ונמחו מהן תתקע"ד דורות מאותן אלף דור, כלומר נמחו במחשבה, לא שיצאו לידי פועל כי המחשבה הקודמת לכל ידעה כי יהיו רשעים אם יבראו, ולכך נתנה תורה לכ"ו דורות משברא העולם כדי להשלים אלף דור, וזהו: (תהלים קה, ח.) "דבר צוה לאלף דור", באורו לסוף אלף דור, ודורות הללו הזכירם רבותינו ז"ל בפ' אין דורשין (חגיגה יג:), אמרו: נהר דינור נגיד ונפיק וגו', מהיכא קא שקיל מזיעתם של חיות, להיכא קא שפיק, על ראש רשעים בגיהנם, שנאמר: (ירמיה כג, יט.) "הנה סערת ה' חמה יצאה" וגו', רב אחא בר יעקב אמר: (איוב כב, טז.) "אשר קמטו ולא עת", אמר ר"ש חסידא אלו תשע מאות ושבעים וארבע דורות שקמטו להבראות קודם שנברא העולם ולא נבראו, שתלן הקב"ה בכל דור ודור והן עזי פנים שבדור, עד כאן בחגיגה.

וירא אלהים את האור כי טוב. (ד) ע"ד

הפשט מלת "וירא" קיום הדבר ועמידתו בחפץ הש"י, מלשון רז"ל: (כתובות קט.) רואה אני את דברי אדמון, ובכל יום ויום של מעשה בראשית תמצא כן, והכונה בו שגזר על כל אחד מן הנבראים שבכל הנמצאים העמידה והקיום שיהיה קיומן בחפצו, ואם יפרד מהם חפצו רגע יהיו לאין, ועל כן חתם מעשה בראשית "והנה טוב מאד", שרצה בקיומן. ומה שהוסיף "את האור" ולא אמר וירא אלהים כי טוב, שאלו אמר כן היה חוזר על בריאת השמים והארץ, ולא גזר בהם הקיום עדיין כי לא עמדו בכח שהרי בשני נעשה הרקיע, ובשלישי נפרדו המים והעפר ונעשה היבשה ונקראת ארץ, ואז גזר בהם הקיום ואמר: וירא אלהים כי טוב.

ועל דרך המדרש: (ב"ר ג, ו.) וירא, מה חדש טובה ראה בו, ראה שאינו כדאי להשתמש

שישתמשו בכתר אחד, ובחמישי נמלחה בת זוגו של לויתן, שכן דרשו רז"ל: (ב"ב ער: סרס את הזכר והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא, ובששי חטאו אדם וחוה ונטרדו מגן עדן. וא"כ הרי מצינו בכל הימים אחר יום שני ענין קטרוג ושנוי כונה ופרוד רצון וחלוק דעות בנבראים וסבתם יום שני כי כלם באי כחו ונמשכים אחריו.

יקוו המים. (ט) לפי שהיה התהום שהוא מים ועפר בדמיון מים עכורים, הוצרך המאמר הקדוש לגזור שיקוו המים מתחת השמים שהם גבוהים אל מקום אחד שפל למטה, ושיעלה העפר למעלה עד שתראה היבשה ותהיה ראויה לישוב, והנה אלו שתי גזרות בהפך מטבעם, כי טבע העפר לרדת למטה וטבע המים לעלות למעלה, ועתה גזר על המים שהיו ממלאים את כל העולם כלו שירדו למטה כטבעו של עפר כענין שכתוב: (איוב לח, ל.) "כאבן מים יחבאור", וגזר על העפר שיעלה למעלה כטבע המים, וזהו שכתוב: (תהלים קלו, ו.) "לרוקע הארץ על המים כי לעולם חסדו", כי זה חסד לעולם לקיום הישוב והנבראים שבו, וזהו שכתוב: (תהלים לו, ז.) "צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה", כי בזה נגלה צדקת הש"י כשנתן משפטיו בתהום רבה כדי שירדו המים הפך מטבעם כדי להושיע אדם ובהמה, כלומר בעלי חיים שבארץ. ויש לפרש עוד "ותראה היבשה" שיהיה היובש נראה בה, שלכך נקראת יבשה, שכל זמן שתהיה לחה אינה יכולה להוציא פירות, והנה עתה כשנראה בה היובש אז נגמרה מלאכת המים הזכיר בו "כי טוב".

ובמררש: (כ"ד ה, א.) יקוו המים, יעשה מדה למים כמה דאת אמר: (זכריה א, טז.) "וקו ינטה על ירושלים", וכה"א: (איוב כח, כה.) "ומים תכן במדה", נתן חצים ברקיע וחצים באוקינוס, וה"ד: (תהלים סה, י.) "פלג אלהים מלא מים". ד"א יקוו המים, יקוו לי המים, מה שאני עתיד לעשות בהן ולשטוף את כל העולם כלו במבול, משל למלך שבנה פלטרין והושיב בהן דיורין אלמין עמדו ושאלו בשלום המלך, אמר המלך:

א"כ העולם השפל הזה הוא עיקר המציאות. ואולי מפני זה נקראת יבשה "ארץ" לפי שבה נשלם רצון השי"ת וכוננתו במציאות, מלשון הכתוב: (מלאכי ג, יב.) "כי תהיו אתם ארץ חפץ", ויחס הקריאה הזאת אל הש"י שאמר: ויקרא אלהים ליבשה ארץ, גם ביום רביעי במאמר "יהי מאורות" באר הכתוב שלא נבראו המאורות רק לתשמישו של עוה"ז, הוא שאמר: להאיר על הארץ, והנה זה יורה כי העליונים עם היותם גדולים ועצומים נבראו בעבור התחתונים. ויש לי עוד ראייה מדברי משה רבינו ע"ה בפסוק: (דברים י, יד.) "הן לי"י אלהיך השמים ושמי השמים", שהעולם הזה השפל עיקר המציאות, וכאשר אכתוב שם בעז"ה, וכל זה על דרך מדרש רז"ל: (סנהדרין צג.) גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת.

ובמררש: (כ"ד ד, ו.) מפני מה לא נאמר כי טוב בשני, לפי שבו נברא גיהנם שנאמר: (ישעיה ל, לג.) "כי ערוך מאתמול תפתה", יום שיש לו אתמול ואין לו שלשום, ועוד דרשו ז"ל: (שם) לפי שבו נברא המחלוקת שנאמר ויהי מבדיל בין מים למים. א"ר טביומי ומה מחלוקת שהוא לתקון העולם ולישבו לא כתיב בו "כי טוב", מחלוקת שהיא לערכובו של עולם לא כל שכן. ובאור הענין כי השני תחלת השנוי, ולכך נקרא שני, והוא הסבה לכל חלוקה ושנוי. ומה שאמרו כי המחלוקת וגיהנם נבראו בו ביום, להתבונן מזה שכל המעורר מחלוקת נדון בגיהנם, וכיון שהמחלוקת וגיהנם נבראו בו ביום למדנו שהוא יום מזיק, ולכך אסרו רז"ל להתחיל כל מלאכה בו, ואמרו: (זוהר תצא רפ"א ע"ב) אין מתחילין בשני, ולכך אסרו ג"כ לאכול זוגות [כ"י] הוא דבר מזיק, והוא שאמרו: (פסחים קט:) לא יאכל אדם תרי ולא ישתה תרי, והמחלוקת הזה שהיה ביום שני היה תחלת כל מחלוקת וסבתה, ולכך לא נאמר בו "[כ"י] טוב" שהוא גרם הגורמים אחריו, וממנו והלאה היו החולקים והמשנים רצון השם יתברך, שהרי בשלישי אמר: תוצא [הארץ] "עץ פרי", והיא לא עשתה כן אלא עץ עושה פרי, וכרביעי קטרגה הלבנה ואמרה א"א לשני מלכים

הכא באחרונא שלא נגמר בששית ומשום דדיינינן כיה כאילן שדינן ליה בתר ששית שאלו היה כירק בתר שביעית שדינן ליה כיון שלא נגמר בששית.

דף ט"ז ע"א. אתרוג בת ששית הנכנסת לשביעית פטורה מן המעשר ופטורה מן הביעור בת שביעית הנכנסת לשמינית פטורה מן המעשר וחייבת בביעור. כך היא עיקר הגרסא ואקשי בשלמא סיפא לחומרא, פי' בשלמא אי לא הוה אמרת ברישא פטורה מן הביעור אלא פטורה מן המעשר בלחוד הוי אמינא דבביעור מחייבת לה, ואע"ג דהוה משמע דבתר לקיטא אזלינן מדקא פטרה לה מן המעשר ואי הכי הוה לן למימר בסיפא דפטורה מן הביעור וחייבת במעשר דבתר שנת לקיטה שדינן לה, הא לא הוה קשיא לי דהוה אמינא דספוקי מספקא לך לענין שביעית אי בתר חנטה אזלינן אי בתר לקיטא אזלינן והכא לחומרא והכא לחומרא ומשום הכי בת ששית הנכנסת לשביעית מספיקא חייבת בביעור דדילמא בתר לקיטא אזלינן וכיון דחייבת בביעור ממילא פטורה מן המעשר דהפקך פטור מן המעשר, וסיפא דהיינו בת שביעית הנכנסת לשמינית פטורה מן הביעור דדילמא בתר חנטה אזלינן וכיון דחייבת בביעור ממילא פטורה מן המעשר דאפילו לרבן גמליאל דאמר אתרוג לענין מעשר בתר לקיטה אזלינן ביה הני מילי לענין שניה הנכנסת לשלישית אבל הכא כיון דמחייבין לה בביעור והוי הפקר ע"כ הפקר פטור מן המעשר, הלכך אלו לא הוה אמרת ברישא פטורה מן הביעור לא הוה קשיא לי דהוה אמינא ספוקי מספקא לן ובתרווייהו מחייבת בביעור ופטורה מן המעשר, אבל השתא דאמרת ברישא פטורה מן המעשר אבל השתא דאמרת ברישא פטורה מן הביעור הוה דקשיא לי אמאי פטורה מן המעשר דכיון דפטרות לה מן הביעור אלמא פשיטא לך דבתר חנטה אזלינן וסיפא ודאי ניחא אבל מאי דאמרי ברישא פטורה מן המעשר קשיא דכיון דבתר חנטה אזלינן תחייב במעשר אפילו לרבן גמליאל דאזיל בתר לקיטה, דכי אזיל בתר לקיטה הני מילי בשניה נכנסת לשלישית אבל הכא לא לפי שלא פטרה תורה פירות שביעית ממעשר משום שביעית [אלא מתורת הפקר נגעה בהן כדורשינן ואכלו אבינו עמך ויתרם תאכל חית השרה מה חיה אוכלת ופטורה מן המעשר אף אבינו עמך אוכלין ופטורין, וזו כיון שפטורה מן הביעור מחייבת במעשר, ומשני דאין ה"ג דמדינא חייבת אלא מיהו כיון דיד הכל ממשמשין בה לפי שכל השדות הפקר בשביעית אע"פ שאתרוג זה מן הדין אינו הפקר ס"ל לרבא דאפילו כי האי גזונא כהפקך דמו לפטור מן המעשר.

א"נ הוה דאמור כאבטולמוס דאמר אתרוג אחר לקיטה למעשר ואחר חנטה לשביעית. והלכך כיון דבתר חנטה אזלינן לשביעית בת שביעית הנכנסת לשמינית פטורה מן המעשר וחייבת בביעור מדינא ובהא שוה רבה ורב המנונא, אבל בבת ששית הנכנסת לשביעית פליגי רבה ורב המנונא אליבא דאבטולמוס דרב המנונא סבר דכיון דבתר חנטה אזלינן לשביעית וזו פטורה היא מן הביעור ממילא מחייבה במעשר, ואע"ג דלענין מעשר אבטולמוס בתר לקיטה אזיל הני מילי בשניה הנכנסת לשלישית אבל הכא לא לפי שפטרה תורה פירות שביעית ממעשר משום שביעית [אלא מתורת הפקר נגעה בהן וכמו שכתבתי למעלה וזו כיון שפטורה מן הביעור חייבת במעשר, ואי משום דיד הכל ממשמשין בה גזל הוי ולא הפקר, ורבה סבר דממילא הוי הפקר ואע"פ שהוא הפקר שלא מדעת אפי' הכי פטור מן המעשר ואבטולמוס דאמר בתר לקיטה למעשר אפי' בבת ששית שנכנסת לשביעית הוה ומשום דיד הכל ממשמשין בה.

ורבנותינו נמנו באושא ואמרו אתרוג אחר לקיטה בין למעשר בין לשביעית. ורי' שמעון פליגי בין לדרכותי בין בדאבטולמוס ומחלוקת שלישיית הוה דס"ל דלא מחייב בביעור אלא א"כ גדל בשביעית ונלקט בשביעית ומשריה קאמר דבת שביעית הנכנסת לשמינית פטורה מן הביעור, ומיהו קשיא לי אמאי קאמרו דפטורה מן המעשר דהא טרין דס"ל דפטורה מן הביעור הוה"ל לחיובה במעשר ואפי' ס"ל כ"ג דאזיל בתר לקיטה למעשר לפי שאין פירות שביעית פטורין מן המעשר אלא מתורת הפקר וזו כיון שאינה חייבת בביעור הוה לן לחייבה במעשר, וניחא לי דכיון דבשביעית היתה הפקר כשנכנסה שמינית בעליה מהפקירא קא זכו בה ומשום הכי פטורה מן המעשר.

דף ט"ז ע"א. מתני' בארבעה פרקים העולם נידון. תמהני

בשלמא אדם נידון ברי"ה מדברי קבלה למדו דכתיב מראשית השנה עד אחרית השנה מ"ה נידון מה יהא בסופה, וילפינן דתשרי הוא מדכתיב תקעו בחודש שופר בכסא ליום חגנו איוהו חג שהחדש מתכסה בו הוי אומר זה ר"ה וכתיב כי חק לישראל הוא, אלא הני שלשה פרקים אחרינא מבכי לי מנא להו לרבנן, ומסתברא לי דילפי להו מדאמר' תורה הביאו לפני עומר בפסח ושתי הלחם בעצרת ונסכו לפני מים בחג אלמא בזמנים הללו העולם נידון בדברים אלו ולפיכך צוה הקב"ה להביאן כדי שיתברכו, ותו קשיא לי כיון דאדם נידון ברי"ה ודאי על כל המאורעות שלו דנין אותו על תבואתו ופירותיו ושאר עסקיו וכיון שכן הכל נידון ברי"ה, וניחא לי דשלשה דברים הללו לכלל העולם נידון בג' פרקים השנויים במשנתנו כיון שאנו רואין שצותה תורה לצבור להביא בזמנים הללו דברים שמראין עליהן אחד אחד בזמנו, אבל ברי"ה כל כאי עולם עוברין לפניו א' א' וגו' וזוין עליו חלקן מדברים הללו.

בר"ה כל באי עולם עוברין לפניו ככני מרון. יש לשאול למה אדם נידון ברי"ה יותר מבשאר ימים דכתיב שאר דברים דהיינו תבואה ופירות האילן ומים כל אחד בזמנו נידון כדאמר' כגמרא אבל אדם למה נדון יותר ברי"ה מבשאר ימים, ותירוץ דבר זה למדנו מדרגסי' בפסיקתא בשם ר' אלעזר כפ' דרשו את ה' בהמצאו בעשרי' וחמשה באלול נברא העולם, ולפי' הא דאמרי' בגמרא דר' אליעזר ס"ל בתשרי נברא העולם על גמר בריאתו קאמרינן דארס הראשון שבו נגמר העולם נברא ביום ששי דהיינו באחד בתשרי. וגרסינן תו התם בפסיקתא נמצאת אומר ברי"ה נברא אדם הראשון ראשונה עלה במחשבה בשניה נתייעץ עם מלאכי השרת בשלישית כנס עפרו ברביעית גבלו כחמישית רקמו בששית עשאו גולם כשביעית זרק בו נשמה בשמינית הכניסו לגן עדן בתשיעית נצטוו בעשירית סרה באחת עשרה נדון בשתים עשרה יצא ברימוס א"ל הקב"ה לאדרי"ה זה סימן לבניך כשם שעמדת לפני בדין ביום זה ויצאת ברימוס כך עתידין בניך להיות עומדין לפני כיום הזה ויוצאת בדימוס וכ"ז איתמי' בחדש השביעי באחד לחדש ומכאן סמך למה אדם נידון ברי"ה יותר מבשאר ימים, ואף בשמים יש את שמול החדש הזה מאזנים כי בו פלס ומאזני משפט לשם. ולפי' הא דאמר כפ' ראוהו ב"ד (כ"ז א) כמאן האירנא מצלינן זה היום תחלת מעשיך כמאן כר' אליעזר על יצירת אדם קאמר אבל תחלת בריאת העולם בכ"ה באלול היה, ולפיכך נהגו בכרצלונה ובכל גלילותיה להשכים באשמורי' הבקר בכ"ה באלול, ומיהו הני מילי כר' אליעזר אתיין דאלו לר' יהושע דאמר בניסן נברא העולם אין לזה ענין כלל. ואע"ג דתניא לעיל (י"ב א) דחכמי ישראל מונין למבול כרי"א ולתקופה כר' יהושע ומדמונין לתקופה כר' יהושע אלמא ס"ל דבניסן נברא העולם, איכא למימר דכי מונין לתקופה כר' יהושע לאו משום דס"ל כותיה כמאי דאמר בניסן נברא העולם אלא לפי שבו התחלת צמיחת האילנות והפירי' שכל זה נמשך אחר מהלך החמה התחילו למנות ממנו.

וכ"ז הוה אכתי תמיהא לי דתינח לרי"א אבל לר' יהושע דאמר בניסן נברא העולם אכתי הדרא קושיין לדוכתא למה נדון ברי"ה יותר מבשאר ימים, ונ"ל שרצה המקום לזכות את ישראל בדניסן ורצה לדרון אותם בזמן שהוקבעו לכפרה וסליחה שלפי שנתרצה הקב"ה לישראל ביוה"כ הוקבע יום סליחה לדורות, ולפיכך גזר השם שיהא אדם נידון ברי"ה שצדיקים גמורים נכחבים ונחתמים לאלתר לחיים וכינונים הרי גזר דין שלהם אינו נחתם אלא עד יום הכיפורים שהוא יום סליחה וכפרה והוי נתנה להם תורה זמן כדי שבו יפשפשו כמעשיהם וישוכו אל השם. ואפשר עוד שמ"ה ועד יוה"כ התחיל השם להתרצות למשה וביוה"כ נתרצה לו לגמרי ולפיכך רצה השי"ת לדרון בריותיו בזמן שהוקבע לכפרה וסליחה, ובהכי אתי שפיר טפי דנקטינן כר' יהושע דקיי"ל כוותיה לגבי רי"א, ועוד דההיא תניא ולתקופה כר' יהושע אתיא הכי כפשוטה דסבירא לן דבניסן נברא העולם, והא דאמרינן כפ' ראוהו כ"ז כמאן מצלינן האירנא זה היום תחלת מעשיך אכתוב עליה במקומה בס"ד, ולפי' אין מקום לקום באשמורת בכ"ה באלול, ולפיכך נהגו בגירונה וגלילותיה שלא לקום עד ר"ה, ומיהו יש מקומות שמקדימין באחד באלול ויש סמך למנהגם לפי שבו התחילו ארבעים יום האחרונים שבהם נתרצה הקדוש ברוך הוא למשה.

גמ' הכל נדונין ברי"ה וגזר דין שלהם נחתם ביוה"כ דכרי ר' מאיר.

סוד יום הדין והמשפט דר"ה דהוא יום הבריאה שעלה במחשבה עכ"ד*

ויש לבאר בזה מטבע התפילה דר"ה "היום הרת עולם היום יעמיד כמשפט כל יצורי עולמים", דנודע בשם האר"י ד"הרת" הוא מלשון "הריון", והכונה היא עפי"ד ר"ת כנ"ל דבתשרי אך עלה במחשבה להבראות, וזהו: היום הרת עולם, והיינו במדת הדין שזו היא ההנהגה כפי שעלה במחשבה להבראות בתשרי, ולפיכך "היום יעמיד במשפט כל יצורי עולמים" וא"ש.

ד) והיא היא השייכות המיוחדת של הבחינה הנוגעת לעבודתנו ליום הדין דר"ה, שכיון שיום הדין של יום ר"ה, שהוא יום הבריאה שעלה במחשבה, נובע ובא מההנהגה של "בתחילה עלה במחשבה לברוא את העולם במדת הדין" וכמבואר, הרי י"ל דבר"ה יש דין מיוחד לאדם היאך הוא

בדרגתו מבחינת ה"עלה במחשבה" דילי, היינו אם שאיפתו ורצונו האמיתיים הם להיות בתכלית השלימות והתיקון במדת הדין ממש, ואך מצד הכפועל והמציאות מן ההכרח לשתף מדת הרחמים שא"א לעשות בפועל ממש. שהרי כמבואר הענין הזה דגם העולם שעלה במחשבה במדת הדין הוא בריאה והנהגה קיימת לדורות מוכח מהא דע"ז (ג' ב') כנ"ל. והלא מבואר שם בגמ' דכך הוא גם מהלך הדין דר"ה (אלא שיש גדר דין כגון זה בכל יום). ועיין ב"פני יהושע" בראש השנה (ט"ז ב') בזה"ל: "דראש השנה הוא יום הדין הגמור לכל באי עולם ואותו יום יושב הקב"ה ודן עם כל פמליא שלו שהם השרים העליונים כדכתיב והנה ראיתי ה' צבאות יושב על כסא רם ונשא וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו דהיינו אלו שמיימינים לזכות ומשמאילים לחובה וכו' ומש"ה חרדין ועצבין כיון שהקב"ה

לה הרמב"ן דהוא "דין ברחמים". ויש לבאר בזה מש"כ תוס' בר"ה (ל"ג ב' ד"ה שיעור) בשם סדר רב עמרם דכסוף מריע תרועה אחת בלא תקיעה, וי"ל דהוא להדגיש דעיקר היום הוא "יום תרועה", דהיינו דיסודו של יום הוא במדת הדין אלא שע"י השופר אנו מעוררים רחמים. ולעומת זה במוצאי יוהכ"פ תוקעים רק תקיעה גדולה אחת כפי מנהגנו כד' הרמ"א באו"ח סוף סי' תרצ"ג שיסודו הוא רחמים, עיין רמב"ן שם.

א. וי"ל דזהו מאי דכתיב: יום תרועה יהי לכם, דיעוין ברמב"ן פ' אמור ובדרשה דתרועה היינו מדת הדין, וזהו דכתיב יום תרועה יהיה לכם, דהיום בעצמותו הוא יום של מדת הדין, והיינו דאף דיש שיתוף של מדת הרחמים, וכדאמרו ז"ל (ויק"ר פכ"ט ג') דע"י השופר עומד הקב"ה מכסא דין ויושב על כסא רחמים ומתמלא עליהם רחמים, והיינו פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה שהוא המתקת הדין ברחמים, וכמבואר ברמב"ן שם, מ"מ עיצומו של יום הוא מדת הדין וכדקרי

פרשת בראשית

בראשית כרא אלקים את השמים ואת הארץ (א א).

היא בסוד הבריאה במדת הדין כפי שעלה במחשבה. ויעוין בד' מוהר"צ הכהן זצוקללה"ה בספר פרי צדיק (לראש השנה אות ז) מיסוד הזוה"ק שזו היא מדרגת יעקב אבינו ע"ה, וז"ל: "שכתב רש"י ז"ל על פסוק ביום עשות ה' אלקים וגו' שמתחלה עלה במחשבה לברוא העולם במדת הדין וראה שאין העולם מתקיים שיתף עמו מדת הרחמים. ובודאי שאין שייכות שום שינוי רצון חס ושלוש אצלו יתברך וגם תילוק הזמן ממחשבה למעשה. רק הענין הוא כידוע שבראשית הבריאה היה כמו שנאמר והאלקים עשה את האדם ישר שיהיה תמיד דבוק בחיי עולם וזה מכונה בשם בחינת מדת הדין כי כן הוא ההנהגה של צדיקים השלמים שהם במעשיהם בדקדוק גדול שלא יטה כחוט השערה מרצונו יתברך. וכמו שדרשו על הפסוק וסביביו נשערה מאד שהקדוש ברוך הוא מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה. וכמו שנאמר ביעקב אבינו ע"ה והיה ה' לי

זברש"י: "כרא אלקים ולא אמר ברא ה' שבתחלה עלה במחשבתו לבראותו במדת הדין וראה שאין העולם מתקיים והקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין, והיינו דכתיב ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים". והנה מצינו דהך מילתא דבתחילה עלה במחשבה לברוא את העולם במדת הדין, אינו אך ענין שהיה בתחילה בלבד, אלא שהוא דבר הנוגע והשייך להנהגת עולמנו וכדיתבאר.

א) ראשית דבר הנה נודע מיסודם של השל"ה ורמ"ע מפאנו והגר"א ז"ל דגם העולם שעלה במחשבה במדת הדין הוא בריאה והנהגה קיימת לדורות, וישנם צדיקים העומדים תחת הנהגת מדה"ד בסוד העולם שעלה במחשבה. וזהו הביאור בד' הגמ' במנחות (כ"ט ב') במה שהשיב הקב"ה על הטענה נוכח עומק היסורים והצרות דעדו על ר"ע "זו תורה וזו שכרה", כך עלתה במחשבה לפני, דהנהגת ר"ע

ליעקב

בראשית

זאת

ב

ובאמת מצינו יסוד הדבר במכילתא בפ' בשלח (הובא ברמב"ן שמות טו ב): "אלי, עמי נהג במדת רחמים, ועם אבותי במדת הדין, ומנין שאין "אלי" אלא מדת רחמים, שנאמר אלי אלי למה עזבתני (תהלים כב ב), אל נא רפא נא לה (במדבר יב יג), אל ה' ויאר לנו (תהלים קיח כז)". ואף דמשמע דהוא ענין כללי בהנהגת האבות, מ"מ נתגלה הדבר ביותר אצל יעקב אבינו, המשולש באבות, בשלש זכויות אביו ואביו אביו (רש"י דברים לב ט), ובחיר שבאבות (גו"א דברים יט ג). וגם י"ל דאלקי אבי, דכתיב בלשון יחיד, היינו יעקב אבינו, בחיר שבאבות. וכ"ה מפורש בספורנו שם: "אלקי אבי. אלקי יעקב שהודיע באמרו א-ל אלקי ישראל שהוא נורא בגדלו ובהשגחתו שהם מדת הרחמים ומדת הדין".

ובלשון ענין זה דגם העולם שעלה במחשבה במדת הדין הוא בריאה והנהגה קיימת לדורות, תזינן כהא דאי' בע"ז (ג' ב) "י"ב שעות הוי היום ג' ראשונות הקב"ה יושב ועוסק בתורה שניות יושב ודן את כל העולם כולו כיון שרואה שנתחייב העולם כלי' עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים", ובגמ' שם (ד' ב) "אמר רב יוסף לא ליצילי איניש צלותא דמוספי בתלת שעי קמייתא דיומא ביומא קמא דריש שתא ביחיד דילמא כיון דמפקד דינא דילמא מעייני בעובדיה ודחפו ליה מידחי וכו",

לאלקים ופירש בזוהר הקדוש (ח"א קנ"א ב) אפילו רחמי וכו' אתוב לקבלי לדינא בגין דאנא פלח קמיה תדיר. והיינו מפני שהוא נתברר בשלימות בחייו כמו קודם החטא וכו' ועל כן אמרו ז"ל יעקב אבינו לא מת. וכשראה שאין העולם מתקיים, היינו לאחר הקלקול שאין באופן שיהיה האדם מתקיים בציוויו על פי שורת הדין לכן שיתף עמו מדת הרחמים לרחם עליו אף על פי שאינו כדאי מצד מעשיו. ולעתיד לבא כשיהיה תכלית בירור הפגם הראשון בשלימות או תחזור להיות הנהגת העולם במדת הדין כמו בראשית המחשבה וכדאיתא בכתבי האריז"ל שאז תהיה הלכה כבית שמאי שהם מסטרא דדינא והלויים יהיו אז במעלה על מדרגת כהנים" עכ"ל.

ושמעתי ממו"ר הגאון ראש הישיבה דחברון כנסת ישראל בפעיה"ק ירושת"ו רבי משה חברוני זצלה"ה שהביא כן מדברי הספורנו בקרא דכתיב (בראשית כ"ח כ"א): "וידר יעקב נדר וגו' ושכתי בשלום אל בית אבי והי' ה' לי לאלוקים", וז"ל: "כלומר הנני מקבל עלי מעתה שהא-ל ית' המרחם יהי' לי לאלקים ויתנהג עמי במדת הדין", ומבואר דיעקב אבינו קיבל עליו הנהגת מדת הדין, כלומר בסוד העולם כפי שעלה במחשבה. והוסיף די"ל דזהו סוד ושרש יסוריו וצרותיו המרובים של יעקב אבינו ע"ה עכ"ד.

בראשית

של"ה

אור חדש

פא

ברוך הוא בנה עולמות והחריבן (בראשית רבה פ"ט ס"ב), כי ידעתו בכל הצדדים זהו יקרא בנין, והכרעתו אל צד שעלה במציאות המשפח היא הריסת שאר הצדדים. כף היא דרך הפשט.

אמנם שמעו אלי ותחי נפשכם. דעו כי מה שעלה

במחשבה, מחשבתו קימת. ומתחלה אקדים

מה שאמרו רבותינו ז"ל (יבמות קכא ב) כי הקדוש ברוך

הוא מדקדק יותר עם הצדיקים מהשאר, ומדקדק

עמהם פחות השערה, כי כל הקרב הקרוב ביותר למלך

מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, צריך להיות ביותר

מזבד ומקדש ומטהר. פי אינו דומה הנכנס בחצר

המלך לנכנס בהיכל המלך, ואינו דומה הנכנס בהיכל

המלך להנוגע ברגלי המלך, ואינו דומה הנוגע ברגלי

המלך להנוגע במלך בגופו. וכן יש כמה וכמה מעלות

זו על גב זו, אשר תמיד כשרוצה לעלות למעלה יותר

גדולה, צריך להיות מדקדק ומזבד ביותר שלא יהיה

בו שמץ פגם אפלו קצת מהקצת. וכהא דתנינן בחגיגה

(יח ב) בגדי עמי הארץ מדרס לפרושים, ובגדי פרושים

מדרס לאוכלי תרומה, ובגדי אוכלי תרומה כו', וכבר

הארכתי בדרוש הזה במקום אחר (ראה ח"א תולדות אדם

אות קצת). ועל כן בני עליה הזוכים למדרגות עליות

הנשמות לפני ולפנים, בסוד התורה הקדומה, בסוד

ישראל עלו במחשבה, ואלו הם בני עליה אשר שרש

נשמתם בסוד המחשבה העליונה, הם מדקדקים בקו

הדין ביותר ויותר מרב העולם שמדרגתם למטה מהם,

ואצלם נשאר בחינת עלה במחשבה לברא את העולם

במדת הדין, כי הם עולים שם, על כן הם תמיד

מדקדקים במדת הדין. וזה מה שנאמר (בראשית א, א)

'בראשית ברא אלהים, ופרשו, מתחלה עלה במחשבה

לברא את העולם במדת הדין, אין הכוונה מתחלה עלה

כף ואחר כך נשתנה חס ושלוה, אלא הכוונה תבת

'בתחלה' הוא פרוש על תבת 'בראשית', שכונתו הוא

על שרש הדברים, כי השרש היא התחלה להתפשטות

ממנו, והשרש הוא בנסתר ובנעלם, ואחר כך הגלוי

הוא ההתפשטות מהשרש. ואמר 'בתחלה', כלומר,

יש תורה קדומה, והיא גנוזה בסוד אור הגנוז, שעליה רמזו רבותינו ז"ל (בראשית רבה פ"ח ס"ב) התורה קדמה לעולם אלפים שנה, ופרשו המקבילים²⁷, כל ספירה הוא אלף בסוד כללות וכללות מכללות. והנה העולם חסד יבנה (תהלים פט, ג), כי הבנין מתחיל מהחסד, וחקמה ובינה הם שני אלפים, שהם שני ספירות הקדומות לעולם שהוא חסד. והנה שרש תפארת ומלכות, שהם ד"ו פרצופין, הכוללים כל הבנין, שרשם היא חכמה ובינה, ואין (לזו) [לנו] להתבונן רק בבנין, אבל הנסמרות שהם חכמה ובינה, סוד תורה קדומה, הם לה' אלהינו, וגנוזות ונעלמות ממנו, והנגלות' שהם ו"ה נגלות, הם לנו ולבנינו. והנה רבא דרבא וכמעט כלם, נשמתם מתורה זו הנתנה לנו מבינה ואילך, באמצעות סוד זיוג התחתון תפארת ומלכות, והם זוכים לגפש רוח ונשמה כל אחד כפי מדרגתו. אבל בני עליה שהם מעוטא דמעוטא, עולים גם כן לחיה יחידה בסוד התורה הקדומה, ועליהם מה שאמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה פ"א ס"ד) ישראל עלו במחשבה קדם בריאת עולם. וכבר נודע כי החכמה היא המחשבה, וענין ישראל עליו, עלו הוא סוד בני עליה שרמזתי, והם תקועים במחשבה העליונה.

ט. וזוהי תבאר מאמרם ז"ל (שם פ"ב ס"ד) מתחלה

עלה במחשבה לברא העולם במדת הדין,

ראה שאין העולם מתקים שתף הקדוש ברוך הוא מדת

הדין במדת הרחמים כו'. קשה, מה דהנה הנה ומה

לנו להזכיר מה שהיה ונתבשל. עוד קשה, וכי חס

ושלוה המלכה היה בדבר, חס ושלוה כי לא 'בן אדם

ויתנחם' (במדבר כג, יט). על דרך הפשט אין הכוונה

שהיתה המלכה אצלו חלילה, אלא הוא יתברך הדעת

והיודע והידוע, לפניו נגלה הכל, ולא היוצא אל

המציאות לכד הוא ידוע אצלו, אלא היוצא והבלתי

היוצא מכל הצדדים שאפשר שימצא, הם ידועים

אצלו בשוה, אלא שהכריע המציאות היותר נאות לפי

תועלת הנמצא. זהו באור עלית המחשבה כף ואחר כך

עשה כף. וגם זהו באור מה שאמר רבי אבהו שהקדוש

יד רמ"ה

לב. כן כתב בלימודי אצילות למהר"י סרוג בסוד הצמצום חלק ראשון.

אותן בני עליה שמדרגתם הוא בהשרש הנעלם שהוא הראשית והתחלה, דהיינו סוד עלה במחשבה, אצלם הוא מדת הדין להיותם מדרגקים בדין אפלו כחוט השערה. וכן השיב הקדוש ברוך הוא על רבי עקיבא שנדון במדת הדין הקשה, ואמר הקדוש ברוך הוא שתק כף עלה במחשבה (מנחות כט ב), התשובה הזו אינה דחיה כמובן לפנים ריהטא, רק היא תשובה נכונה מהשם יתברך אשר גלה סוד הענין. ואמר הקדוש ברוך הוא שתק, כי זה הענין לו לרב מעלתו, כי מדרגתו הוא שעלה במחשבה כף היא רוממות נשמתו, על פן נדון במדת הדין, אף על חטא קל שעשה נדון כאיש אחר על חמור שבחמורות. וזה ענין מה שבא בדברי רבותינו ז"ל (ברכות יט א ועוד) אדם חשוב שאני, כי כף ראוי לכני עליה העולים לחזות בנעם ה' באור הגנוז הנסתר, שעליו נאמר (דברים כט, כח) 'הנסתרת לה' אלהינו'. אבל המתרחקים מזה, והם בסוד התפשטות סוד ההשתלשלות, והם בסוד 'הנגלות', עליהם רמזו ראה שאין העולם מתקיים, הנה תבת 'ראה' רומז על מקום הראיה שהוא ההתגלות, שהם בבחינת גלוי מעשה בראשית שבכל יום ויום, שנאמר 'וירא אלהים' וגו' (בראשית א, ד), על אלו שתף מדת הדין עם מדת הרחמים. וזהו ראה שאין העולם מתקיים, העולם הוא סוד הבנין למטה מהמחשבה, ושם אין הקיום במדת הדין המדרגק, למעוט מעלתם ולהתרחקם ממקור כל המקורות. על פן שתף הקדוש ברוך הוא להם מדת הדין במדת הרחמים.

י. וזהו הענין מה שאמר רבותינו ז"ל (שבת י א) כל הדין אמת לאמתו פאלו נעשה שתף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית. וכבר הקשו התוספות (שם ד"ה דין; מגילה טו ב ד"ה זה, ועוד), ופרשו כפל המלות 'אמת לאמתו'. ולפי דברינו יבוא על נכון, יש שני מיני דינים, וכלם אמת, אף אחד יותר אמת מהאחר. הנה צו רבותינו ז"ל (סנהדרין ז א) לדון שיעשה הפשרה כפי יכלתו, ואם עשה פן אז עשה חסד ואמת, והלך בצדק ואמת, ובזה יש קיום העולם. כי אי אפשר להעמיד משפט הדת על תלו, ואי אפשר להתקיים לעולם, ובפשרת הדין אז כל אחד על מקומו יבוא בשלום. וזהו נקרא דין לאמתו, כי אף על פי

שהפשרה אינו אמתית לפי הדין המדרגק, מכל מקום הענין אמת, כי 'אמת מארץ תצמח' (תהלים פה, יב), להעמיד ולקיים העולם לסלק המריבות. אבל אם היו שני הבעלי דינים מבקשים מרפו נקדת הדין אמת הגמור, ואין אחד מהם מכחיש את חברו וכופר בו, רק כלם צדיקים, ואין אחד רוצה לגזל את חברו, רק רוצים לידע מי זוכה מצד הדין, כמו הרבה דינים: מציאה, וזכיה בהפקר, וכיוצא בהם, וששים ושמיים לקבל האמת במה שהוא מרפו האמת, והדין דן פן, אזי הוא אמת לאמתו. כי הוא 'אמת מארץ תצמח' קיום העולם להטיל שלום שלא יהא מריבות, כי כן הוא אצלם, הם רוצים האמת, וכל אחד מהם רוצה שיזכה בזה למי שהוא זוכה, והדין פוסק מרפו הדין להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית. כבר כתבתי (אות ט) 'בראשית' שהוא בתחלה, שם הכל בנעלם ושם שרש הכל, ושם נאמר (בראשית א, א) 'בראשית ברא אלהים', ובראשית הוא ראשית המחשבה של סוף המעשה, וכתוב (תהלים קיא, י) 'ראשית חכמה', כי הוא סוד המחשבה מקום בני עליה, על פן נעשה שתף, שם במחשבה מעשה בראשית, כלומר, המעשים שהם בסוף הם שם בסוד הראשית שהוא המחשבה, זהו שתף במעשה בראשית. אמנם המעשה במקומו, דהיינו בבנין בהתפשטות, אז 'עולם חסד בנחה' (שם פט, ג), ומשם השתתפות מדת הדין עם הרחמים, והוא לאמתו אבל לא אמת לאמתו. ועל זה אמר (דברים לב, ד) 'הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא', ומבאר למבין. (ובזה יתבאר ענין המדרש (בראשית רבה פ"ט ס"ב) אמר רבי אבהו שהיה הקדוש ברוך הוא (בונה) [בנראה] עולמות ומחריבן, ואמר דין הנני לי ודין לא הנני. וקשה גם פן וכי המלכה היה בדבר. עוד קשה, איפכא הנה ליה למימר, דין לא הנני ודין הנני. ולפי דרכי אתי שפיר, דין הנני הוא החרב מרב בני אדם שהוא הרוחני סוד עלה במחשבה, ודין לא הנני כל כף זהו בחינת רא"ה כו'). נחזר לענין. כלל העולה, התורה היא נשמות ישראל, הן התורה הנגלית בסוד (דברים כט, כח) 'הנגלת לנו ולבנינו [עד עולם] לעשות את כל דברי התורה', והן

קו א מיי פ"א מהלכות
תפילין הל' ב טו"ע
א"ח סומן לז סעיף טו:
קח ב מיי שם הל' יע
טו"ע שם סעיף טו:
קב ג מיי פ"ה מהל'
תפילין ופ"ה הל' ג
סג ע"ש סה טו"ע י"ד
סומן רעד סעיף ו ופ"ה
סומן לו סעיף ג:
ק"ד טו"ע א"ח סומן
לז סעיף כה:
ק"א ה ו מיי פ"ז מהל'
תפילין הלכה י"ג
טו"ע י"ד סומן רעד
סעיף ד:

שיטה מקובצת

[א] אם נשתיר: [ב] הדוא
רמי בר ריקולי:
[ג] שמונה: ס"א ע"ש:
[ד] תיבת אחד נמחק:
[ה] תיבת ובה נמחק:
[ו] חזון:
[ז] שלשה שני זיוני:
[ח] תיבת דבי רב נמחק:
[ט] בהקב"ה היה לו
ותיב' היו נמחק: [י] חזון
בו אני קושר לו כתר:
[יא] חזון:
בפרשת ויהי כי יביאך
האחרון שבקדש לי כל
בכור הסי' דמה"ד
בנקבא: במשך ג' גולו של
וי"ו אירע: [ב] במקולין
במקום: [ג] במסוקות
של ברזל: [ד] יבא
בראש רגל: [ה] ואת
נוטה למעלה: [ו] דהיינו
הכי: [ז] ואירע: [ח]
ועפ"י: [ט] יוצא בברייתא
דשמואל מצאיה העולם
דומה לאכסדרה שאין לה
אלא שלשה מעיילי זיות
והעולם הזה אין לו אלא
ג' זיות לפי שמורה
צפונת אין לו זיות
הסי' דמה"ד מעיילי ליה
בפתח: [י] ילין אותו
הקב"ה ילין אותו
כלומר: [יא] ודף יתקן
והוא שכתבו רובא
דספרא שפיר שרוב כל
דף ודף כתוב בלא טעות
שאר יתיר משמנתה או
שה טעות בכל כל דף
אז: [ב] דף שלמה הסי'
ומה"ד אי את בההוא:
[כ] אפי"ש שיש בכל שאר
הדפין הרבה טעות
הסי':

דוקא

זיך אייתי ינוקא דלא חכים ולא טפש כו'. מעשה היה נגט שהיה
לתי"ת של כדת משה קטנה כמעט כמו י"ד והיצא רבי אליהו
ינוקא ללא חכים ולא טיפש וקראו צו כדת והכשירו מהך דשמעמון.
מ"ר: **לא** יאה יהרג הוא ופסול. יש לקדקד ממנן דכתיב יהרג

חסר צלג וי"ו. מ"ר: **שעמנו** גן.
יש מפרשים ג' זיונים השנים לזד
שמאל אחד מלמעלה ואחד מלמטה
והאחד לזד ימין כזה **שעמנו**
ג"ד ופסי' שבת כתיבת **יד** רבי
ש"י זייר אחד מימין
ושמאל אחד מלמעלה כזה
עוד פי' שיש שעושן שלשתן
למעלה כזה מ"ר.
כתיב בשימוש **רבה** דמשמע
טוב לנטפות **זריכה** ג' ג'
זיוני ור"ת כחז' נתיקון ס"ת שלו
שהוא שיצט. מ"ר:

דחטריה פגגיה דח"ית. פי'
צקונטרס שהגביה
רגל שמאלו של ח' עד למעלה כזה
ור"ת פירש צלמנע גורו של
חית גבוה מעט כמו נפתלה
דגמלא דצלמנע כזה ולפי'
הצקונטרס לא יתיישב כל כך
הא דלמרינן צפון הגונה

(שנה דף קד): כגון שנטלו לגגו של
חית ועשאו שני זיוני: **ומאי** טעמא
אית ליה תגא. פי' צקונטרס
צפון ה"י כזה **ה** ורבינו חס'
מפרש נחמלה **ה** כזה **ה**
כמו תגא דד' צעירובין (דף ג' א.)

ובסוטה (דף כ) ובספרי' שהצקונטרס
נראה שהכטר לכל פתח השמונה
ותגא דקוף כיוצא צו דלמר צפ' הגונה
(שנה דף קד): מ"ט מהדר תגא דקוף
לגבי ר"ש אמר הקב"ה רשע אס'
אתה חוזר בן אני אעשה לך כתר
כמותי. מ"ר: **ותניא** תיובתא.
נחמל לאו מיוצמל גמורה היא אלא
צדוקת מיתמלל. מ"ר: **תנא** אם
יש בו דף אחד בו' וזוקל מעיקרל
דל יוכל לתקן צמנה שיחזור ויכמוצ
דף שלם אמאי יגנו. מ"ר:
אצל

התולה במחוננו בהקב"ה **ה** הרי ל' מחסה בעולם הזה ולעולם הבא אמר ליה
אנא הכי קא קשיא לי מאי שנא דכתיב **ה** ביה ולא כתיב יה כדדרש ר' יהודה
בר ר' אילעאי **ה** אלו שני עולמות שברא הקב"ה אחד בה"י ואחד ביו"ד ואינו
יודע אם העולם הבא ביו"ד והעולם הזה בה"י אם העולם הזה ביו"ד והעולם
הבא בה"י כשהוא אומר **ה** אלה תולדות השמים והארץ בהבראם אל תקרי
בהבראם אלא בה"י בראם [הווי אומר העולם הזה בה"י והעולם הבא ביו"ד]
ומפני מה נברא העולם הזה בה"י מפני שדומה לאכסדרה שכל הרוצה לצאת
יצא ומו"ט תליא כרעיה דאי הדר בתשובה מעיילי ליה וליעייל בהך לא
מסתייעא מילתא כדריש לקיש **ה** דאמר ריש לקיש מאי דכתיב **ה** אם ללצים הוא
ילין ולענויים יתן חן בא לטהר מסייעין אותו בא לטמא פותחין לו ומו"ט אית
ליה האנא אמר הקב"ה אם חוזר [בן] אני קושר לו **ה** קשר מפני מה נברא
העולם הבא ביו"ד מפני שצדיקים שבו מועטים ומפני מה כפוף ראשו מפני
שצדיקים שבו כפוף ראשיהם מפני מעשיהן שאינן דומין זה לזה אמר רב יוסף
הני תרתי מילי אמר רב בספרים ותניא תיובתיה חדא הא דאמר רב ס"ת
שיש בו שתי טעיות בכל דף ודף יתקן שלש יגנו ותניא תיובתיה **ה** שלש יתקן

ארבע יגנו תנא אם יש בו דף אחת שלימה מצלת על כולו: א"ר יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב יהודה
דכתיב רוביה דספרא **ה** שפיר א"ל אביי לרב יוסף אי אית בההוא דף שלש טעיות מאי א"ל הואיל ואיתיהיב
לאיתקוני מיתקן וה"מ חסירות אבל יתירות לית לן בה חסירות מ"ט לא אמר רב כהנא משום דמחזי כמנומר:
אנא חמוה דרבי אבא הוה ליה יתירות בספריה אתא לקמיה דרבי אבא א"ל לא אמרן אלא בחסירות
אבל

איפסיקא ליה כרעא דה"י. צמפלין: וי"ז דויהרג. כל צכור **ה**
לרע צמקוס נקז ונראה כמין יו"ד: דלא חכים. דלז חכים נמין
שמחך הוא לומר יהרג כלפי מעלה ואומר ויהרג: לא טפש. שאס
טפש אינו יודע לקרות אלא אות שלימה. כתיבים: כגון המגין דס"ת:
כו מעכב על ידך. כגון שכתבת שאלמה

לרין להסוף עוד עליהם כתיבים:
שהגיע דבדר. שרין טעם: נתיישבה
דעתו. של משה הואיל ומשמו אומר
אע"פ שעדיין לא קיבלה: במקולין.
ה במקום הקצין שוקלין בשרו כדלמר
צצרכות (דף ס"א): שרקו צצרו
ממסקרות **ה** צצול: שצשה זיוני. ג'
תגין קטנים בכל אחת צצק **ה** רגל
השמאלים וכן צעין צצק הרגל
הימני וכן כולם ואחזם ג' מגין אחד
נוטה לימין ואחד נוטה לשמאל ואחד
לצדיק כפופה ולגון פשוטה: דווקני.
שמדקיקים לעשות כחז מיושר: חפרי

פגגיה דחית. לגגו של חית עושין למעלה
כעין חומר כזה **ה** כלומר הקב"ה
חי שזקן צדונו **ה** של עולם ח"ת
היינו חי: ותלו ברעה דה"י. רגל
הימני של ה"י תלי צאיור ואינו דצוק
לגגו: הוה ל' מחסה. דהיינו **ה** הכי
משמע על צצמנו צ"י עדי עד הוו
להס צ"ה יי מחסה צור מעונו לעולמים:
אחת בה"י ואחת ביו"ד. חלק את שמו
והקוף מכל אות ג' טיפין ומאומן
טיפין נעשו מים ואס **ה** ואויר וכל
העולם כולו וכן כחז צספר יעירה:
שדומה לאכסדרה. שפמות נמחמו:
שכל הרוצה לצאת. ממנו למרצות
רעה יוצא **ה** מעלין ליה. צפתח
העלין צין רגל צצמכו לגגו: ולעילוי
בהך. פתח התחמון דנפיק ציה: לא
מפתייעא מילתא. דהצג לטיטר צני
סיוע מפני יצר הרע הלך עבדי ליה
סיוע **ה** פתח ימרה: הוא **ה** ילין.
ה (אומר) כלומר פתח לו להיות לך:
מסייעין אותו. אלמל קען סיוע:
אית ליה תגא. לה"י כתר קען צפון
גגו דה"י: מעשיהם אין דומין בו'.
וכצדו של זה גדול משל זה משום הכי
לאשיהם כפופים דמצינש ממחזרו:
תרתי מילי אמר רב בספרים. צבלנות
ספרי מורה ולקנן אמרינן ארך
מילתא דרב: מצילת ע"ז בודן. שאפילו
טעיות בכל דף דף **ה** אז מללל עליהם
הך דף שלימה **ה** ומתקן: אי בההוא
דף שצ"מיה שצשה טעיות מאי.
מללל או חין מללל מיי אמרינן
שלימה צלי טעות או דלמלל שלימה
מד' טעיות אצל שלס לא איכפת
לן: הווא"ל ואתיהב רשות לתקוני.

ס"ת שיש ג' טעיות בכל דף מתקן
להך דף צת ג' ומללל על כולם
אף על פי שיש **ה** ד' צכל שאר
הדפין: וד"מ. דלמרינן ד' יגנו כגון
חסרות חסרו ממונו ואומיות:
אצל

תורה אור המשאל
א) ויארך משה אל
העם וכו' את היום
הזה אשר יצאתם
מצרים מבית עבדים
כי בתקן יד הוציא יי
אתכם מזה ולא יאכל
המין: (שמות י"ג)
ב) ויהי כי הקשה
פרעה לשלחו ויהרג יי
כל בכור בארץ מצרים
מבכר אדם ועד בכור
בהמה על כל בני ובה
לן כל פטר רחם
הישראלים וכל בכור בני
אשר יה: (שמות י"ד)
ג) בפתח בין עבדי
עוד כי בתה יי צור
עלמיה: (שמות י"ד)
ד) אלה תולדות
השמים והארץ
בהבראם ביום עשות
האלהים ארץ
השמים: (בראשית ב' ד')
ה) אם ללצים הוא ילין
(לענויים יתן חן):
(משל ג' ד')

תורפס מאתר אוצר החכמה